

BESTE LEZER,

Voor u ligt het eerste nummer van de 37^e jaargang van Historisch Tijdschrift Aanzet. Dit nummer is niet alleen zoals vanouds te vinden in de rekken op de Drift, maar ook op onze gloednieuwe *Aanzet* website. Met hele verscheidene artikelen en interessante rubrieken hopen we dat deze *Aanzet* velen van jullie weer van nieuwe kennis en inspiratie kan voorzien voor het tweede semester.

Vincent Valk trapt het nummer af met zijn artikel over hoe onder het toezicht oog van de Unites Nations (UN) een genocide plaatsvond in Rwanda. Vincent kijkt daarbij naar andere UN-missies in die periode en de cruciale rol van de Verenigde Staten. In het tweede artikel verklaart Adam Dargiewicz met een vergelijkende studie hoe reactionaire modernisten na 1989 in zowel Rusland als de Verenigde staten door een gezamenlijke vijand tot een gedeelde ideologie konden komen.

Het artikel geschreven door Max Claassen richt zich op de Deens-Pruisische oorlog van 1864 in relatie tot Nederland. Max onderzoekt namelijk wat voor invloed die oorlog had op de verhoudingen tussen Nederland en de Duitse Bond. In het laatste artikel onderzoekt Artemis E. Christidi de relatie tussen gewelddadige

afbeeldingen en sociale en politieke veranderingen door te kijken naar de drie belangrijkste kenmerken daarvan en deze toe te passen op de zaak van Emmet Till uit 1955 en recente zaak van George Floyd.

In navolging van de artikelen betreffen de rubrieken ook diverse onderwerpen. *Aanzet* eindredacteur Maud Roelse beschrijft in de Beeldspraak de symbolische waarde en politieke functies van de Javaanse kris. Redactielid Dasja pleit voor meer aandacht en een grotere rol voor vrouwelijke kunstenaars die de Nederlandse geschiedenis rijk is. In de Hoe Geschiedenis Jij introduceert Professor Pim Huijnen het concept van de historische podcast en moedigt geschiedenisstudenten aan het te ontdekken. In de Passie van worden studenten eveneens opgeroepen hun interesses achterna te gaan. Het interview met dr. Gertjan Plets is bovendien een ware viering van passies. Het nummer wordt afgesloten door recensies over een tentoonstelling in het Amsterdam Museum, een serie over een vergeten festival en een boek over een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis.

Veel leesplezier!

Namens de redactie,

Fabienne Maraitte
Wieger Lagerveld
Hoofdredacteurs

DEAR READER,

This is the first issue of the 37th volume of the *Historisch Tijdschrift Aanzet*. This edition can be found on the bookshelves of the Drift as usual and on the brand-new *Aanzet* website. We hope that this *Aanzet* issue can be a source of knowledge and inspiration going into the second semester, consisting of four very diverse articles and interesting rubrics.

Vincent Valk kicks off the edition with his article on how the genocide in Rwanda was possible, even under the watchful eye of the United Nations. Vincent approaches this question by looking at other UN missions in the same period and the vital role of the United States. In the second article, Adam Dargiewicz explains, using a comparative approach, how reactionary modernists, after 1989 in both Russia and the United States, conceptualised the same ideology because of a common adversary.

The article written by Max Claassen focuses on the Danish-Prussian War of 1864 in relation to the Netherlands and investigates what influence the war had on the Dutch attitude towards the relations between the Netherlands and the German Confederation. In the final article, Artemis E. Christidi researches the relationship between violent images and social and political change. To do

this, she analyses three crucial characteristics and applies them to the 1955 case of Emmet Till and the recent case of George Floyd.

Like the articles, the rubrics touch on several different subjects. In *De Beeldspraak*, *Aanzet* editor-in-chief Maud Roelse describes the symbolic power and political practices of the Javanese kris. In the *Inzet*, editor Dasja Zonneveldt pleads for more attention on female artists and to do justice to that often-neglected part of (art) history. In the *Hoe Geschiedenis Jij*, Professor Pim Huijnen introduces the concept of historical podcasts and encourages history students to explore it. In an interview with *Aanzet*, Dr Gertjan Plets encourages students to follow their interests and celebrates passion. Finally, the edition contains reviews about an exhibition in the Amsterdam Museum, a series about a forgotten festival and a book on a hidden Dutch Indies family history.

Have fun reading!

On behalf of the editorial board,

Fabienne Maraite
Wieger Lagerveld
Editors-in-chief

UHSK

Historisch Tijdschrift Aanzet is opgericht in 1982. Sinds 2000 wordt het tijdschrift uitgegeven door de Utrechtse Historische Studentenkring. Deze jaargang bestaat uit drie nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De Aanzetredactie bestaat uit studenten Geschiedenis die op vrijwillige basis werken.

De redactie heeft ernaar gestreeds rechthebbenden van copyright te achterhalen. Zij die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten worden vriendelijk verzocht contact op te nemen.

POSTADRES

Historisch Tijdschrift Aanzet, Drift 6,
3512BS, Utrecht

ONLINE

aanzet.redactie@gmail.com
aanzet.wordpress.com

ABONNEMENTEN

Sluit een abonnement af door een email te sturen naar:

aanzet.redactie@gmail.com

Een jaarabonnement kost 10,-.

Een steunlid betaalt 15,-.

Losse nummers zijn op aanvraag beschikbaar en kosten 5,-.

Rek. nr.: NL45 TRIO 0379 4550 80

t.n.v. UHSK Utrecht

o.v.v. het gewenste abonnement

HOOFDREDACTIE

Wieger Lagerveld

EINDREDACTIE

Steven de Boer & Maud Roelse

WEBREDACTIE

Omar Bugter

VORMGEVING

Noemi Suter

REDACTIE

Omar Bugter, Martha Elias, Dirk Hooijer, Fabienne Maraite, Noemi Suter, Famke Telman, Fabienne van Wijngaarden, Dasja Zonneveldt

REDACTIERAAD

Prof. dr. Annelien de Dijn, dr. Marijke Huisman, prof. dr. Jacco Pekelder, dr. Carine van Rhijn en dr. Saskia Stevens

OMSLAG

Henriëtte Ronner, *Kajesspel*. Bron:
<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.5302>

ARTIKELN

- 4 Redactioneel
Wieger Lagerveld en Fabienne Maraite
- 8 De VN in Rwanda: te weinig, te laat
Vincent Valk
- 20 The Grounds for Reactionary Modernism
in Russia and the United States after 1989
Adam Dargiewicz
- 32 Heethoofden en Revolutionairen: De Ne-
derlands-Duitse betrekkingen tijdens de
Deens-Duitse oorlog van 1864
Max Claassen
- 50 Violent Images: The Case of Emmett Till
Artemis Epiniki Christidi

RUBRIEKEN

- 16 Beeldspraak: De Javaanse kris
Maud Roelse
- 28 Hoe Geschiedenis Jij?
Pim Huijnen
- 41 De Passie van... Gertjan Plets
Steven de Boer & Omar Bugter
- 46 Inzet: Minder Rembrandt, meer Ruysch
Dasja Zonneveldt

RECENSIES

- 58 The Black Woodstock: Een vergeten festi-
val in beeld gebracht
Dirk Hoojer
- 60 Vanuit de nevelen van de geschiedenis tot
mensen van vlees en bloed
Dasja Zonneveldt
- 62 Vrijdenkers: van Spinoza tot nu
Famke Telman

DE VN IN RWANDA

Te weinig, te laat

Afb. 1: Bord dat verwijst naar herdenkplaats voor de genocide. Bron: Adam Jones, 2012, <https://bit.ly/3EN2xVB>.

Vincent Valk

The genocide in Rwanda is one of the most gruesome chapters in the history of the United Nations (UN). In the presence of UN sanctioned soldiers, over one million people were murdered in a period of just twelve weeks. How could something like this happen under the safety of the UN? Vincent answers this question in relation to two other humanitarian crises in the period, the UN missions in Somalia and Yugoslavia, and analyzes how the USA played a vital role in the UN's powerlessness.

De genocide in Rwanda in 1994 is de geschiedenis ingegaan als een gruwelijk hoofdstuk in de historie van de Verenigde Naties (VN). In slechts twaalf weken werden ongeveer een miljoen mensen omgebracht met machetes, vuurwapens en geïmproviseerde wapens. De overgrote meerderheid van de slachtoffers was Tutsi, een van de twee grootste etnische groepen in Rwanda. Ook kwamen tienduizenden Hutu's, de andere grote bevolkingsgroep in Rwanda, om tijdens het bloedvergieten.¹

Niet alleen de hoeveelheid nietsontziend geweld springt in het oog bij de genocide in Rwanda. Ook de aanwezigheid van de VN zet aan tot nadenken. Hoe kon een genocide zich voltrekken onder het toezicht van de hele wereld? Dit artikel verkent waarom de VN niet ingrepen tijdens de genocide in Rwanda en verbindt de Rwandese genocide aan de VN-missies in Somalië en Joegoslavië, en de belangrijke rol van de Amerikanen binnen de VN.

¹ Helen M. Hintjens, 'Explaining the 1994 Genocide in Rwanda', *The Journal of Modern African Studies* 37 (1999) 2, 241-286.

² Secretaris-generaal van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, *An Agenda for Peace*:

Afb.2: Schedels en botten van slachtoffers van de genocide in Rwanda. Bron: Tugela Ridley, jaartal onbekend, <https://bit.ly/3JyrPdK>.

DE VN EN HET HANDHAVEN VAN

Om het handelen van de VN te doorgronden is begrip nodig van theorie omtrent interventies. Hiervoor dient het VN-rapport *An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping* uit 1992.² Het onderscheid tussen *peacemaking*, *peace-keeping* en *peace-enforcing* staat hierin centraal. Onder *peacemaking* verstaan de VN alle diplomatieke activiteiten die te maken hebben met de verzoening van gebrouilleerde partijen. Bij *peace-keeping* werpen militairen, politiekrachten en civiele actoren zich namens de VN op als een soort buffer tussen strijdende partijen.³ Deze vorm verschilt met *peacemaking*, omdat de VN hierin kiezen voor een *boots on the ground*-aanpak. Zogeheten blauwhelmen zijn met toestemming van de strijdende partijen ter plaatse in oorlogsgebied om daar de partijen te scheiden. *Peace-enforcement* verschilt in de mate van geweldsbereidheid. Bij deze vorm van betrokkenheid ter plaatse is geweld van VN-personeel een integraal onderdeel. Daarnaast is er geen toestemming nodig van de strijdende partijen voor de interventie, in tegenstelling tot de voorgaande vormen van ingrijpen. Het afdwingen van vrede

Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping (New York 1992).

³ Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 'UN Charter' (versie 24 oktober 1945), <https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/> (13 oktober 2021).

door militaire superioriteit is de methode. Dat dit een ander risicoprofiel draagt dan de voorgaande vormen, is dan ook logisch. Onder hoofdstuk VII van het VN-Handvest is de juridische rechtvaardiging beschreven voor *peace-enforcement*.⁴

Deze drie begrippen volgen elkaar op in mate van escalatie, met militair ingrijpen als laatste stap in het spectrum. Noodzakelijk om te begrijpen is dat de VN bestaat uit individuele lidstaten die elk worden verzocht een bijdrage te leveren aan missies. Het ligt voor de hand dat landen liever diplomatieke middelen leveren dan soldaten en wapentuig. Dit betekent dat militair ingrijpen door de VN niet alleen zeldzaam is, maar ook moeilijk grootschalig te regelen valt.⁵ Daarnaast is de VN opgericht om de vrede te bewaren en verspreiden. Ingrijpen met geweld is dan een wat paradoxale manier om dat te bewerkstelligen. De voorkeur ligt daarom in principe altijd bij het zoeken van een vreedzame oplossing voor een conflict. Deze factoren helpen de karakteristieke terughoudendheid van de VN met betrekking tot militair ingrijpen te verklaren.

De voorkeur ligt daarom in principe altijd bij het zoeken van een vreedzame oplossing.

⁴ Ibidem.

⁵ Secretaris-generaal van de VN-veiligheidsraad, *An Agenda for Peace*, 10-12, 15-16.

CONTEXT

Deze theoretische concepten speelden een rol in de totstandkoming van de resoluties die uiteindelijk het mandaat van *United Nations Assistance Mission for Rwanda* (UNAMIR) vormden. UNAMIR werd met resolutie 872 opgezet als *peace-keeping* operatie onder hoofdstuk VI van het Handvest van de VN. De missie werd aanvankelijk voor een half jaar gepland, met als doel toe te zien op de vrede tot de verkiezingen (afgesproken in het Arusha Akkoord) zouden zijn gehouden.⁶ In de tekst van de resolutie staat niets over het handhaven van de vrede, desnoods met geweld. Hierbij komt de definitie van *peace-keeping* van pas. Het uitgangspunt van *peace-keeping* is immers dat er al vrede *is*, niet dat er nog vrede moet komen. In Rwanda was echter nog geen sprake van vrede, omdat de onderhuidse spanningen niet waren opgelost en de propagandamachine tegen de Tutsi's nog op volle kracht draaide.

Na het neerschieten van het vliegtuig van Rwanda's president Habyarimana op 6 april 1994 begon de genocide. De VN reageerden op 21 april met resolutie 912. Het woord genocide werd toen nog niet gebruikt. In plaats daarvan werd gesproken van 'large-scale violence'. Als reactie op de bandeloosheid stelden de VN het mandaat van UNAMIR bij. UNAMIR moest nu als bemiddelaar tussen de vechtende partijen (het

⁶ Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 'Resolution 872' (versie 5 oktober 1993), [https://undocs.org/S/RES/872\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/872(1993)) (13 oktober 2021).

Rwandan Patriotic Front en de regering) optreden, assisteren in het hervatten van humanitaire hulp (voor zover mogelijk) en de situatie in Rwanda monitoren en rapporteren.⁷

Intussen bleef het geweld in Rwanda toenemen, waardoor het mandaat van UNAMIR werd uitgebreid. Op 17 mei werd resolutie 918 van kracht. UNAMIR bleef een *peace-keeping* missie en moest nu ook zorg dragen voor de bescherming van vluchtelingen en burgers, door waar mogelijk 'secure humanitarian areas' op te zetten. Daarnaast moest UNAMIR bescherming en ondersteuning bieden aan humanitaire dienstverleners in Rwanda.⁸ Om dit mogelijk te maken, werd de grootte van UNAMIR opgeschaald van 270 man naar 5.500. Let wel: dat betekende niet dat die extra troepen ook gelijk naar Rwanda konden afreizen. Landen stellen namelijk vrijwillig troepen ter beschikking van de VN. Als er geen troepen beschikbaar worden gesteld, wordt het mandaat ook niet vervuld.

Inmiddels moest het mandaat van UNAMIR verlengd worden. Daartoe werd op 8 juni resolutie 925 aangenomen. Met de resolutie kwamen er twee extra

bataljons beschikbaar in Rwanda voor UNAMIR.⁹ In de resolutie werd opgemerkt dat 'UNAMIR is not to have the role of a buffer force between the two parties'.¹⁰ UNAMIR zou dus alsnog niet worden ingezet om de strijdende partijen uit elkaar te houden. Het mandaat was tot dan toe niet toereikend om het geweld in te perken.

Uiteindelijk werd met resolutie 929 het oorspronkelijke doel van UNAMIR vervuld, namelijk het scheiden van de strijdende partijen. Dit doordat Frankrijk aanbod met voldoende troepen in te grijpen in Rwanda.¹¹ De doorslag zat in de toestemming in te grijpen met de middelen die beschreven worden in hoofdstuk VII van het Handvest van de VN, geleverd door de Fransen. Dit betekende dat pas eind juni - toen de genocide al twee maanden bezig was - de overstap werd gemaakt van een *peace-keeping* naar een *peace-enforcing* strategie, met de daarbij horende geweldsstructuur. Dit is een buitengewoon belangrijke stap, omdat *peace-keeping* altijd gebeurt met wederzijdse toestemming van de strijdende partijen en een *peace-enforcing* operatie onder hoofdstuk VII van het Handvest kan

⁷ Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 'Resolutie 912' (versie 21 april 1994), [https://undocs.org/S/RES/912\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/912(1994)) (13 oktober 2021).

⁸ Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 'Resolutie 918' (versie 17 mei 1994), [https://undocs.org/S/RES/918\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/918(1994)) (13 oktober 2021).

⁹ Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 'Resolutie 925' (versie 8 juni 1994), [https://undocs.org/S/RES/925\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/925(1994)) (13 oktober 2021).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Brief Jean-Bernard Merimee aan de Secretaris-generaal (20 juni 1994), <https://undocs.org/S/1994/734> (13 oktober 2021). Deze brief werd ook namens Senegal verstuurd. Waarom Senegal medeondertekenaar van de brief was, was niet te herleiden uit de literatuur; Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 'Resolutie 929' (22 juni 1994), [https://undocs.org/S/RES/929\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/929(1994)) (13 oktober 2021).

plaatsvinden zonder toestemming van het desbetreffende land.

POLITIEKE ONWIL

Een mandaat staat niet op zichzelf. Het wordt gevormd vanuit de politieke beslissingen van de landen die vertegenwoordigd zijn in de VN Veiligheidsraad. De vijf vaste leden kunnen, omdat zij elk een veto hebben, een missie maken of breken.¹² Het is nuttig om specifiek te kijken naar de politieke bereidheid van de Verenigde Staten om in te grijpen in Rwanda. Hun bereidheid had namelijk gevolgen voor het vormen van het mandaat van UNAMIR, omdat de VS een belangrijke rol spelen in de VN Veiligheidsraad.

De VS waren lange tijd, ook tijdens de genocide, onwillig om beslissend in te grijpen. Dit blijkt uit een memo van 10 mei van het ministerie van Defensie - toen de genocide dus al een maand bezig was - waarin staat: 'Be Careful. Legal at State was worried about this yesterday - Genocide finding could commit US government to actually do something.'¹³ Dit citaat is veelzeggend, omdat het laat zien hoe de VS weliswaar op de hoogte waren van de intensiteit van het geweld in Rwanda, maar het desondanks niet wilden erkennen als genocide.

Waarom weegt de erkenning van een genocide zo zwaar? Bij de definitie van de term 'genocide' in het Genocideverdrag van 1948, werd de nadruk gelegd op de bereidheid in te grijpen bij een genocide. Een geweldsuitbarsting genocide noemen, brengt dus automatisch de morele verplichting om in te grijpen. In plaats hiervan werd de genocide in Rwanda uitgelegd als het hervatten van de burgeroorlog. Tijdens burgeroorlog is geweld te verwachten en dus, hoe gruwelijk ook, niet buitengewoon. Als het niet buitengewoon is, is ingrijpen niet noodzakelijk.¹⁴ In dit retorische steekspel waren de VS dus voorzichtig om hun eigen *exposure* te beperken. De vraag blijft echter waarom ze niet in wilden grijpen in Rwanda. De met geïmproviseerde wapens uitgeruste Rwandese doodseskaders zouden immers geen partij moeten zijn voor een *high-tech* VN-missie.

SOMALIË EN HET INTERNATIONALE GEZICHTS- VERLIES VAN DE VS EN DE VN

De terughoudendheid van de Amerikanen om in te grijpen in Rwanda kan in belangrijke mate verklaard worden vanuit de ervaringen van de internationale coalitie in Somalië in 1992 en 1993. In dit Oost-Afrikaanse land was vanaf

¹² De vijf vaste leden van de VN Veiligheidsraad zijn de Verenigde Staten, Rusland, China, Frankrijk en Groot-Brittannië.

¹³ Office of the Deputy Assistant Secretary of Defense for Middle East/Africa Region, Department of Defense, 'Discussion Paper Rwanda' (1 mei 1994),

<https://nsarchive2.gwu.edu//NSAE/BB/NSAE/BB53/rw050194.pdf> (29 november 2019).

¹⁴ Eric A. Heinze, 'The Rhetoric of Genocide in U.S. Foreign Policy: Rwanda and Darfur Compared', *Political Science Quarterly* 122 (2007) 3, 359-367.

januari 1991 een burgeroorlog gaande die uitmondde in een humanitaire crisis. De VN vestigden in 1992 met United Nations Operation in Somalia (UNOSOM) een missie met het oog op het verlichten van de omstandigheden in Somalië. Rebellen groepen hielden humanitaire hulp namelijk gegijzeld of verkochten het door, waardoor een hongersnood uitbrak in Somalië. Het doel van UNOSOM, humanitaire hulp bieden en assisteren bij het vormen van een overgangsregering, werd niet gehaald, omdat UNOSOM geen geweldsmonopolie had en daardoor geen hulp kon bieden waar het nodig was. Daarop grepen de VS – met toestemming van de VN – in met de Unified Task Force (UNITAF) in december 1992. UNITAF brak het geweld van de rebellen groepen en creëerde zo de relatief veilige situatie die nodig was voor het verlenen van humanitaire hulp. UNOSOM II werd gevormd vanuit het succes van UNITAF om de doelen van UNOSOM voort te zetten. Uiteindelijk waren de drie missies samen onsuccesvol, omdat de wapens van de rebellen groepen niet in beslag waren genomen. Hierdoor laaide het geweld weer op na het vertrek van UNITAF.¹⁵

De Amerikanen zagen in dat hun ingrijpen niet had geleid tot het bouwen van een stabiele staat in Somalië. Dit was een internationaal fiasco, omdat het de geloofwaardigheid van de VN ondergroef en daarmee ook die van de VS, waardoor het draagvlak voor dit soort missies in de VS afnam.¹⁶ *Bot gezegd viel er dus voor*

de VS niets te winnen in Rwanda, omdat beleidsmakers dachten dat het een Somalië 2.0 zou worden. De beleidsmakers verwachtten dat ingrijpen gedoemd zou zijn te mislukken, op basis van de kleinschaligheid van UNAMIR. Dit blijkt uit het volgende citaat van het ministerie van defensie:

Language that authorizes the use of UNAMIR military or civilian police to protect in-country refugee camps receiving UNHCR or ICRC relief. NO. Present force does not have the manpower or equipment to do so. No support at present for increasing either the size or equipment of the UN PKO [Peace-keeping Operation] force.¹⁷

Zoals eerder besproken, was UNAMIR niet sterk genoeg om de bevolking te beschermen. Dat de beleidsmakers dit inzagen blijkt uit dit citaat en laat daarmee zien dat niets doen werd verkozen boven ingrijpen en falen.

Bot gezegd viel er dus voor de VS niets te winnen in Rwanda.

Het bovenstaande verklaart de politieke onwil van de VS het geweld in Rwanda een genocide te noemen. Zodra het een genocide werd genoemd, was ingrijpen een morele verplichting. Deze morele verplichting ging gepaard met een uitwerking die, volgens de inschatting van de Amerikaanse beleidsmakers, zou leiden tot een fiasco dat zou lijken op dat in Somalië en de geloofwaardigheid van de VN en VS zou ondermijnen. Dat was

¹⁵ United Nations Peacekeeping, 'Somalia – UNOSOM I Background'.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Office of the Deputy Assistant Secretary of Defense for Middle East/Africa Region, 'Discussion Paper Rwanda' (1 mei 1994).

natuurlijk ongewenst, en daarom werd de term genocide zo lang gemedend.

Zodra het een genocide wordt genoemd, is ingrijpen een morele verplichting.

VOORMALIG JOEGOSLAVIË

Naast de perikelen in Somalië, waren de VN ook aanwezig in voormalig Joegoslavië. Hier lagen etnische spanningen al sinds de Tweede Wereldoorlog verstopt in het collectieve geheugen van de bevolking. Tijdens de dictatuur van president Josip Broz Tito werden deze bedekt met socialistische propaganda. Na Tito's dood in 1980 kwamen deze sentimenten aan de oppervlakte en werden ze uitgebuit door verschillende etno-nationalistische politieke partijen. Uiteindelijk brak hierdoor een burgeroorlog uit tussen Kroaten, Bosnische moslims en Serviërs. In 1992 werd de United Nations Protection Force (UNPROFOR) opgericht en ingezet om de strijdende partijen te scheiden. Hiertoe werden enclaves opgezet, bijvoorbeeld Srebrenica.¹⁸ UNPROFOR was tijdens de genocide in Rwanda aanwezig in voormalig Joegoslavië en daarom moest de VN de aandacht dus verdelen. Inhoudelijk heeft dit conflict niets te maken met Somalië en Rwanda. Toch is het goed om te

beseffen dat de strijdtonelen door de VN niet los van elkaar gezien konden worden en Joegoslavië daarom invloed had op Rwanda.

Dit heeft verband met de door de VN zo gewenste neutraliteit. De VN streven naar het verzoenen van de strijdende partijen. Het is niet bevorderlijk voor het vredesproces om één partij boven een andere te stellen. Mede daarom werd in de casus Rwanda de term genocide zo lang geschuwd, omdat het misschien zou leiden tot het heroverwegen of opzeggen van het Arusha Akkoord door één van de partijen.¹⁹ Als de regering namelijk het idee had gekregen dat de VN partij kozen voor de Tutsi's, zouden ze uit het Arusha Akkoord hebben kunnen stappen. Uiteindelijk wilden de VN dat het akkoord overeind zou blijven, omdat het na een lang en moeizaam lang overleg was gesloten op een *peacemaking* manier. Partij kiezen in het conflict zou het akkoord dus in gevaar hebben kunnen brengen.²⁰

Het belang van neutraliteit is breder te trekken. Als de VN de genocide effectief hadden geprobeerd te stoppen, had dit ze verplicht tot eenzelfde mate van ingrijpen bij lopende conflicten en conflicten in de toekomst. Hoewel de missie in voormalig Joegoslavië dus inhoudelijk niets te maken had met de Rwandese genocide, heeft deze wel invloed gehad,

¹⁸ United Nations Peacekeeping, 'Former Yugoslavia UNPROFOR - Profile' (versie 31 augustus 1996), https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_p.htm (22 november 2019); United Nations Peacekeeping, 'Former Yugoslavia UNPROFOR - Background' (versie

September 1996), https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_b.htm (22 november 2019).

¹⁹ Heinze, 'The Rethoric of Genocide in U.S. Foreign Policy', 364.

²⁰ Ibidem.

omdat consistentie en onpartijdigheid (in één missie en tussen missies onderling) altijd moesten worden bewaard. Op deze manier zijn de verschillende VN-missies dus met elkaar verbonden, zelfs als ze inhoudelijk losstaan van elkaar. Hierbij blijft belangrijk om te benadrukken dat het materieel en de troepen op vrijwillige basis beschikbaar gesteld worden. Ingrijpen in het ene land, maar niet in het andere, zou de bereidheid van lidstaten bij te dragen kunnen beïnvloeden. De VN moesten dus niet alleen hun onpartijdigheid bewaren ten aanzien van de strijdende partijen in Rwanda, maar ook ten aanzien van de belangen van lidstaten.²¹

CONCLUSIE

Uiteindelijk blijkt dat conflicten die elkaar inhoudelijk niet raken, toch een spanningsveld vormen voor de VN. Het gelijkwaardig moeten behandelen van actoren en cases leidt tot een soort verlamming. Dit spanningsveld doet denken aan het spelletje Mikado. Hierbij liggen stokjes gehusseld op een stapel en is het de bedoeling één stokje van de stapel te halen, zonder de andere stokjes te bewegen. In zo'n situatie bevonden de VN zich ook: invloed uitoefenen op het ene terrein, zonder daarbij het andere negatief te beïnvloeden. Het is duidelijk dat dit buitengewoon complex is. Het is dan ook aannemelijk dat de missie in voormalig Joegoslavië, samen met het fiasco in Somalië, de Amerikaanse

beleidsmakers schuw heeft gemaakt voor beslissend en doortastend optreden in Rwanda. Samengevat blijkt dat deze onwil in te grijpen van onder meer de VS, veroorzaakt door slechte ervaringen in het verleden, en de druk op de onpartijdigheid van de VN mede konden leiden tot het vormen van een ontoereikend mandaat. Dit mandaat stelde UNAMIR niet in staat beslissend in te grijpen, waardoor de genocide zo lang kon voortduren.

Vincent Valk studied History at Utrecht University and specialised in conflict studies and genocide. He is currently enrolled in the master's programme History of International Relations at the University of Amsterdam. In his research, he focuses on humanitarian intervention.

²¹ Let wel: deze onpartijdigheid valt samen met de opzet van een *peace-keeping* missie. Een missie onder hoofdstuk VII van het Handvest kiest duidelijk wél partij. Omdat UNAMIR opgezet

was als *peace-keeping* missie, moest deze onpartijdigheid dus bewaard blijven.

DE JAVAANSE KRIS

Machtssymbool pur sang

Afb. 1: Javaanse kris (RV-982-1). Bron: Collectie Indonesië. Eigendom Museum Volkenkunde, Leiden, <https://bit.ly/3zkaZKU>.

Maud Roelse

In this “Beeldspraak” Maud examines how the Javanese kris is a symbol of power and the practice of politics in various ways. She describes how gift-giving has traditionally been a way of maintaining political relations and why building a collection of colonial objects is not a neutral activity. She links all this to the kris that is central to this article, in order to illustrate the direct link between the object and the past.

In maart 2020 werd een Javaanse kris (dolk die aan twee kanten snijdt) die in het bezit was van Museum Volkenkunde, teruggegeven aan de ambassadeur van Indonesië door minister Van Engelshoven. Onderzoek had uitgewezen dat de kris toebehoorde aan prins Diponegoro (1785-1855), die het verzet tegen het Nederlandse bestuur leidde tijdens de Javaoorlog (1825-1830).²² Tot op de dag van vandaag maken koloniale voorwerpen gevoelens los, zorgen voor debatten en zijn onderdeel van het verhaal van ons koloniaal verleden. De kris van Diponegoro, maar ook de kris die in deze Beeldspraak centraal staat, laten zien dat dergelijke voorwerpen onderdeel zijn van het onderhouden van politieke relaties. Cultuurhistorica Caroline Drieënhuizen schrijft in haar artikel over koloniale voorwerpen uit voormalig Nederlands-Indië: ‘Objects are more than just material remnants of the past: artefacts can trigger memories and thereby make direct connections to events, places, and people from the past.’²³ Voorwerpen vertellen een verhaal en hebben hun eigen geschiedenis, zo ook de Javaanse kris die in dit artikel centraal staat. De hier beschreven kris is een *patrem* (vrouwenkris) van vóór 1867 afkomstig uit Surakarta, waarin ijzer, goud,

diamant, (potvis)tand, hout en koper zijn verwerkt. Zoals op de afbeelding te zien is, is hij rijk gedecoreerd met blad- en bloemmotieven. De kris is draagbaar en het lemmet meet 3,5 bij 3 bij 34 centimeter; de schede 3,5 bij 4 bij 29,5 centimeter.²⁴

*Voorwerpen vertellen een
verhaal en hebben hun eigen
geschiedenis.*

Krissen werden gebruikt om mee te strijden, maar waren ook onderdeel van formele kledij. Veel krissen zijn *keris pusaka* (erfstukken), en werden in hoge, vaak vorstelijke, kringen als geschenk gegeven. Van oorsprong zijn krissen Javaans, maar ze zijn ook op andere Indonesische eilanden te vinden. Aan de kris worden mystieke krachten toegeschreven en hierover bestaan fascinerende verhalen. Belangrijke en bijzondere krissen hebben hun eigen naam en over deze krissen worden verhalen verteld waarin krachten van goden, voorouders of machtige koningen en sultans voorkomen.²⁵ Krissen worden gesmeed in het vuur uit ijzer en nikkel, dat soms afkomstig is uit meteorieten. De *empu* (krissensmid) maakt tijdens het smeden van de kris motieven op het lemmet. Deze motieven worden gezien als de ziel van de kris. Het

²² Museum Volkenkunde, ‘Teruggave Javaanse kris. Dolk van Javaanse verzetsheld’ (versie 2021), <https://www.volkenkunde.nl/nl/teruggave-javaanse-kris> (17 november 2021).

²³ Caroline Drieënhuizen, ‘Objects, Nostalgia and the Dutch Colonial Elite in Times of Transition ca. 1900-1970’, *Bijdragen tot de*

Taal-, Land- en Volkenkunde 170 (2014) 4, 504-529, aldaar 506.

²⁴ Museum Volkenkunde, ‘Kris’ (versie 2021), <https://hdl.handle.net/20.500.11840/679883> (15 november 2021).

²⁵ W. H. Rassers, ‘On the Javanese Kris’, *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, 99 (1940) 4, 501-582, aldaar 502.

lemmet wordt met een slang vergeleken en de slang bepaalt of de kris recht is of golft door te rusten of te kronkelen. De eigenaar van de kris wordt beschermd door de figuur op de greep.

Krissen zijn zeer waardevol en het cadeau krijgen van een dergelijk waardevol object was een uiting van macht en status. De eigenaar van deze patrem was L.A.J.W. baron Sloet van de Beele, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië tussen 1861 en 1865.²⁶ Hij kreeg de kris van Pangeran Adipati Arya Mangkunegara IV. Sloet van de Beele kreeg in de periode dat hij gouverneur-generaal was geschenken van verschillende Indische vorsten en bouwde een privécollectie aan sierwapens op. Na zijn dood verkocht zijn familie de collectie aan het Museum Volkenkunde in Leiden. Dit is opvallend, aangezien de geschenken van Indische vorsten aan Nederlandse gezaghebbers staatsbezit waren. Sloet van de Beele hield de objecten echter na zijn pensioen en nam ze mee naar Nederland. In feite verkocht de familie van Sloet van de Beele dus staatsbezit aan een staatsmuseum.

Het geven van geschenken was al vóór het koloniale bestuur voet aan de grond kreeg een beproefde methode om politieke relaties te onderhouden. Vele vorsten met elk hun eigen belangen

regeerden het grondgebied van wat nu de Republiek Indonesië is. Van een harmonieus samenleven was geen sprake, van uniformiteit evenmin. De lokale elites gingen de strijd met elkaar aan en er was sprake van wederzijds wantrouwen. Binnen dit sterk competitieve politieke systeem vervulde de uitwisseling van geschenken een belangrijke rol.²⁷ De gewoonte van het uitwisselen van geschenken werd in stand gehouden toen het Nederlandse koloniale bestuur de macht nam. Het geven van geschenken kon competitief werken en soms neigen naar omkoping.²⁸ De beweegredenen om te schenken waren dus politiek. Lokale vorsten probeerden in het gevlj te komen bij het koloniale bestuur om zo invloed te verwerven, bijvoorbeeld door de gift van een kris. De onderlinge relaties kunnen met name goed worden toegelicht met het gebruik van objecten, zoals cultuurhistorica Karen Harvey benoemt: 'Through their very materiality - their shape, function, decoration, and so on - [objects] have a role to play in creating and shaping experiences, identities and relationships.'²⁹

Omdat er zowel financieel als cultureel kapitaal nodig was om een privécollectie koloniale voorwerpen aan te leggen, was dit voorbehouden aan personen uit de hogere klasse. Het verzamelen van kostbaarheden uit de koloniën was een

²⁶ Pieter ter Keurs, 'Collecting in the Colony. Hybridity, power and prestige in the Netherlands East Indies', *Indonesia and the Malay World*, 37 (2009) 108, 147-161, aldaar 157.

²⁷ David Henley, 'Conflict, Justice, and the Stranger-King Indigenous Roots of Colonial Rule in Indonesia and Elsewhere,' *Modern*

Asian Studies 38 (2004) 1, 85-144, aldaar 87-105.

²⁸ Ibidem, 111.

²⁹ Karen Harvey, 'Introduction: Practical Matters', in: Harvey (red.), *History and Material Culture: A Student's Guide to Approaching Alternative Sources* (Abingdon 2009) 1-19, aldaar 5.

statussymbool, een aanduiding van macht, en een manier om hoger op de sociale ladder te komen.³⁰ Objecten uit de collectie die als het meest waardevol werden gezien, werden tentoongesteld voor bezoekers.³¹ Verzamelen was dus geen neutrale activiteit, maar een politieke handeling. Cultureel antropoloog Pieter ter Keurs zegt hierover: '[Collecting] concerns a power relationship between the owner of an object and the collector who desires the object. [...] In the colonial situation this power relationship was often asymmetrical.'³² De voorwerpen die werden verzameld waren niet zomaar gekozen, maar met aandacht geselecteerd. De lokale machthebbers hadden hier ook invloed op, omdat zij de aanbieders van de voorwerpen waren.³³

*Het verzamelen van
kostbaarheden uit de koloniën
was een statussymbool*

In de Javaanse kris komen verschillende machtsuitingen samen. De kris was voor de ontvanger een statussymbool, omdat de materialen waaruit de kris was gemaakt zeer kostbaar waren en er zowel financieel als cultureel kapitaal nodig was om dergelijke objecten te verwerven. Daarnaast is de patrem het symbool van het bedrijven van politiek en ook de verhalen rondom de kris voegen waarde toe aan het object. Hierdoor is de Javaanse kris een machtssymbool pur sang.

Maud Roelse recently obtained her master's degree in History of Politics and Society at Utrecht University and is currently one of the lead editors at Historisch Tijdschrift Aanzet. She finds it fascinating to place contemporary phenomena in a historical perspective and thus apply history in a practical way in society.

³⁰ Drieënhuizen, 'Objects, Nostalgia and the Dutch Colonial Elite', 505.

³¹ Ibidem, 510.

³² Ter Keurs, 'Collecting the Colony', 147.

³³ Ibidem.

DE GROUNDS FOR REACTIONARY MODERNISM IN RUSSIA AND THE UNITED STATES AFTER 1989

Aleksandr Dugin and Curtis Yarvin compared

Afb. 1: It is often asserted that the traditional institutions of liberal democracy are “rigged”. Source: Martin Falbisoner, <https://bit.ly/3pJFQxp>.

Adam Dargiewicz

In his research, Adam employs a comparative approach to establish a contextual relationship between the rise of so-called reactionary modernism in Russia and the United States after 1989. Through his use of identifiable variables, he argues that despite their diverse histories and political settings, both ideologies conceptualized the ideological and institutional power they fought - the liberal democratic system - in the same way. Anti-democrats from various political, social, and cultural origins came to the same ideological conclusions primarily through the identification of a common adversary.

Far-right radical ideologies maintain a conflicted relationship with modernity. Contemporary reactionaries claim to oppose current political, social, and cultural arrangements, and yet they willingly embrace the most novel technology and its capabilities to mobilise supporters and convey their agenda. In 1984 Jeffrey Herf introduced, in his influential book, the concept of reactionary modernism, which aimed at capturing and explaining the paradoxical relation between a retrospective ideology and a special appeal for technological and scientific innovation. Initially, Jeffrey Herf identified this ideological tendency as the result of the unique German context, the *Sonderweg*. However, Herf and other scholars did not constrain themselves to one country and applied it to numerous radical ideologies and movements of the 20th century, like the Iranian Revolution.³⁴ Similarly, the surge of the anti-democratic ideas after 1989, labelled as the backlash against globalisation and liberal democracy, calls for a reevaluation of the concept.

In this analysis, I intend to identify the grounds for the rise of reactionary modernism by applying the concept to two contemporary case studies from Russia and the United States, namely the writings of Alexander Dugin (1962) and Curtis Yarvin (or Mencius Moldbug) (1973). Aleksandr Dugin is a Russian nationalist thinker and a leader of the Eurasian movement who has been deeply influenced by different strains of Russian traditionalism, geopolitical

thinking, and Western fascism. On an ideological level, he asserts that the existing political theories such as liberalism, communism, and fascism have failed and are outdated. Instead, he comes up with a bizarre combination of imperialism, nationalism, and traditionalism, which openly contests the principles of liberal thought and globalisation.

Curtis Yarvin began his political career in 2007 as a member of the American reactionary movement under the pseudonym of Mencius Moldbug. Yarvin depicts his strain of reactionary modernism as an embrace of historically illiberal concepts and the technological mindset which took inspiration from Victorian pre-democratic thought. Yarvin himself has been a member of the technological community since he used to be a software engineer working in Silicon Valley. Together with organisations such as Breitbart News, he is particularly present online, influencing the masculine, technologically oriented blogger community.

At the core of their argumentation lies a profound disagreement with the overarching conditions of modernity. Their ideological underpinnings entail the criticism of liberal democracy, multiculturalism, and globalisation. Surprisingly, they arrived at similar conclusions while being shaped by very different political, social and cultural backgrounds. Thus, the sharp contrast between their ideological affinity and the different conditions in both countries requires a

³⁴ Jeffrey Herf, *Reactionary Modernism: Technology, Culture, and Politics in Weimar and the*

Third Reich (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), ix.

detailed academic investigation. In order to capture this ideological intertwinement, it is my intention to scrutinise one book by Dugin (*The Fourth Political Theory*) and two short manifestos by Yarvin (*A Formalist Manifesto* and *Moldbug On Carlyle*). The chosen works of both authors appeared around the same time (between 2007 and 2012) and introduce the crucial relationship between the constantly advancing technology and authoritarian and illiberal forms of envisioned governance.

By comparing the ideas of Aleksandr Dugin and Curtis Yarvin, I would like to answer how it is possible to formulate a similar reactionary agenda within deeply diverse political contexts. If diverging contexts can produce similar ideological outcomes, what are the determining causal mechanisms that permit the peculiar appeal for reactionary politics and modern technology to thrive? This will be evaluated by applying three contextual variables to the case studies: the collapse of the democratic system, the particular ideological tradition, and the proliferation of liberal politics. Ultimately, the outcome of this comparison may shed new light on the dynamics standing behind the formulation of a radical ideology.³⁵

³⁵ The employment of these particular variables is to an extent determined by Herf's insights. He identified the unstable democracy and the relationship between rapidly changing conflict and evolution of ideas as the main driving forces behind reactionary modernism. When it comes to the third aspect (proliferation of liberal politics),

THE COLLAPSE OF THE DEMOCRATIC SYSTEM

When revisiting Herf's analysis, it seems justified to assess whether the collapse of the democratic system stimulated the formulation of a radical agenda by Dugin and Yarvin. Indeed, he raises the assumption that it was precisely the combination of rapid German industrialisation and the lack of liberal and democratic traditions that permitted reactionary modernism to arise.³⁶ Consequently, political instability, lack of representation, corruption and power abuses may cause the public to disavow democracy, favouring a more top-down, hierarchical, and authoritarian form of governance.

Political instability, lack of representation, corruption and power abuses may cause the public to disavow democracy.

This argumentation retains its partial validity when one takes a closer look at the Russian case. The initial hopes for democratisation under president Boris Yeltsin in the early 1990s were met with a harsh socio-economic and political reality. Moreover, the dysfunctional political model became increasingly

this is chiefly related to the political reality which emerged after 1989, and the extensive democratisation process that took place around the world. Alexander Dugin, *The Fourth Political Theory* (London: Arktos, 2012), 17.

³⁶ Herf, *Reactionary Modernism*, 10

associated as a tool of Western influence, as A. P. Tsygankov indicates:

In addition to a drastic decline in living standards, Russians experienced a growing sense of vulnerability to external threats. Military conflicts in the Russian periphery, the disintegration of the USSR, and the prospects of NATO expansion toward Russia's borders added to the already wounded sense of national pride.³⁷

Hence, the Russian interest in geopolitics and nationalism gained another meaningful dimension. Inclinations towards authoritarianism transformed into a durable tendency once Vladimir Putin came to power. Under his rule, Russia still maintains traces or imitations of accountable governance like the presence of constitutions and scheduled elections, but his solidification of power abolished all forms of checks and balances. This resulted in a political system that Richard Sakwa describes as a “peculiar hybrid” that maintains constitutional norms only on the surface.³⁸ Under these circumstances, the authoritarian regime took advantage of even more radical ideological forms to shape public opinion. Marlene Laruelle identifies a synergy between the increasing appeal towards autocracy in Russia and Dugin's personal success: “[Dugin] gained new visibility from 2008 to 2014, after having penetrated the Moscow State

University, and reached the peak of his media influence in 2012–14.”³⁹ In addition, Dugin was used multiple times by the Russian authorities to consciously inflame the Russian political debate by mobilising nationalistic and imperialist sentiment.

Although it can be argued that the failure of democracy accelerated the rise of Russian reactionary modernism, the case of the United States is rather different. Instead of a direct threat of authoritarianism, American democracy was placed in front of numerous structural challenges. The shockwave that undoubtedly stirred American politics was the financial crisis of 2008. Apart from creating a significant economic turmoil, it also propelled the emergence of new, right-wing political movements such as the Tea Party. Thus, Yarvin's radical assertions surfaced in the context of the increasing unease with the alleged turn towards the Left in American politics. The expansion of the federal government, due to the financial crisis of 2008, as well as the failed American attempts to establish democracy in Afghanistan and Iraq, enhanced his illiberalism and anti-democratism.⁴⁰ In addition, as Joshua Tait states convincingly, it was the electoral victory of Barack Obama that prompted Yarvin and other reactionaries into action: “The jubilation around

³⁷ Andrei P. Tsygankov, *The Strong State in Russia: Development and Crisis* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2014), 92.

³⁸ Richard Sakwa, *The Crisis of Russian Democracy: The Dual State, Factionalism and the Medvedev Succession* (Cambridge/New York: Cambridge University Press, 2010), XIV.

³⁹ Marlene Laruelle, “Alexander Dugin and Eurasianism,” in *Key Thinkers of the Radical Right*, ed. Mark Sedgwick (Oxford: Oxford University Press, 2019), 164.

⁴⁰ Joshua Tait, “Mencius Moldbug and Neoreaction,” in *Key Thinkers of the Radical Right*, ed. Mark Sedgwick (Oxford: Oxford University Press, 2019), 192.

Obama’s candidacy, and then the Obama presidency, fuelled Moldbug’s resentment and confirmed his belief in history’s inevitable leftward trajectory.”⁴¹ In this case, it appears difficult to directly relate the demise of the democratic system to the rise of right-wing radicalism. Rather than the collapse of the system, it was the perception of Yarvin and other right-wing radicals that democracy is increasingly “rigged” by their political opponents.

Afb.2: The fall of the Berlin Wall and the revolutions of 1989 are commonly perceived as the events which initiated the proliferation of liberalism. Source: unknown, <https://bit.ly/3t5IglX>.

THE PARTICULAR IDEOLOGICAL TRADITION

By taking a closer look at the cultural and intellectual origins of reactionary modernism, Herf implicitly stresses the importance of the evolution of ideas. This can be transformed into another contextual variable that recognises that new ideas do not arise from an intellectual vacuum but are extensively informed by the contributions of the

previous generations. Many authors stress the historically embedded intellectual origins of the current right-wing radicalism: “[The ideas of the reactionary modernists from the 1930s such as Julius Evola, Oswald Spengler and Carl Schmitt] are, especially in terms of their critique of modern society, the philosophical underpinning of the current offensive against liberal democracy.”⁴² In this sense, a historical narrative is capable of tracing the relationships between the ideological predecessors and successors.

Despite being the leading advocate of Russian authenticity and superiority, Dugin explicitly articulates his ideological affinity with the German Conservative Revolution: “There exists an objective process of degradation in the world. This is not simply the striving of ‘evil forces’ to perpetrate their chicanery; it is the forces of freedom, the forces of the market, which lead humanity along the path of degeneration. The peak of degeneration, from the point of view of Conservative Revolutionaries, is modernity.”⁴³ The works of authors such as Oswald Spengler, Carl Schmitt or Martin Heidegger resonated with Dugin as they provided the basis for drawing a sharp binary opposition between Russian culture and Western moral decay: “Aleksandr Dugin [took] multiple attempts to rehabilitate fascism as compatible with modern Russia and its Eurasianist destiny – here the core concept is

⁴¹ Ibid.

⁴² Patrik Hermansson, David Lawrence, Joe Mulhall and Simon Murdoch, *The International*

Alt-Right: Fascism For The 21st Century? (Oxon/New York: Routledge, 2020), 12.

⁴³ Dugin, *The Fourth Political Theory*, 94.

that of the Conservative Revolution.”⁴⁴ Undoubtedly, Dugin played a key part in the process of popularising this idea, as a Swedish academic, Maria Engström, rightly indicates: “The concept of a ‘Conservative Revolution’ was first popularised in Russia by Alexander Dugin in the 1990s by means of a book of the same name and numerous articles in counter-cultural magazines.”⁴⁵

The considerable distinctiveness of Yarvin’s intellectual inspirations exposes itself at first sight. At the core of the ideology forwarded by the American reactionary modernist lies primarily the assumption of Anglo-Saxon cultural and racial uniqueness. In this sense, he replicates the rhetoric of British historian and writer Thomas Carlyle. During the mid-nineteenth century, Carlyle, a vigorous defender of slavery, was at the forefront of conceptualising the civilisational superiority of Great Britain and the United States. It is specifically from Carlyle that Yarvin adopts a dichotomous view of the world between the order of the reaction and chaos of the progressives: “To a Carlylean, the main event is the struggle between left and right, which is the struggle between good and evil. Which is the struggle between order and chaos.”⁴⁶ To sum up, it is rather uninformative to ascribe the rise of contemporary reactionary modernism

to one coherent and uniform ideological strain of thought to which Dugin and Yarvin would both adhere.

THE PROLIFERATION OF LIBERAL POLITICS

The reactionary modernist pessimism entails profound dissatisfaction with the prevailing liberal social norms and liberal democracy, which is combined with a sense of an imminent civilisational collapse. In the case of Yarvin, the concern is determined by the socioeconomic and racial demise of the presumed true and traditional America. Dugin supports this assertion by identifying the process of continuing global deterioration.

In this sense, it is of utmost importance to scrutinise where Dugin and Yarvin allocate their main grievances. Interestingly, both ideologues point towards the common culprit – liberalism and liberal democracy. The various strains of political liberalism and economic neoliberalism dominated the Western world, particularly during the second half of the twentieth century. According to political scientists Michael D. Weinman and Boris Vormann, their combination was presented as essentially the *Politics of no alternative*, which posited the inevitability of globalisation and superiority of market solutions.⁴⁷ After the fall of

⁴⁴ Marlene Laruelle, *Russian Nationalism Imaginaries, Doctrines, and Political Battlegrounds* (Oxon/New York: Routledge, 2019), 11.

⁴⁵ Maria Engström, “Apollo against Black Square: Conservative Futurism in Contemporary Russia,” in *International Yearbook of Futurism Studies*, 6, ed. Günter Berghaus (2016), 330.

⁴⁶ Mencius Moldbug, *Moldbug On Carlyle*, February 4, 2010, <https://www.unqualified-reservations.org/2010/02/from-mises-to-carlyle-my-sick-journey/>, accessed on Oct. 31, 2020.

⁴⁷ Michael D. Weinman and Boris Vormann (eds), *The Emergence Of Illiberalism: Understanding a Global Phenomenon* (New York/Oxon: Routledge, 2020), 4.

communism in 1989, liberal democracy, together with the market economy, gained a new, global dimension. However, this process, which was wrongfully asserted as a teleological necessity, received a severe ideological and political backlash: “On a global level, liberalism and theories of democratic peace seem to have lost explanatory power and normative appeal. Hopes for global convergence and integration are thwarted as the divide between the global north and the global south deepens further.”⁴⁸ Consequently, as Weinman and Vormann rightly indicate: “Illiberal forces quickly seek to fill the ideological vacuum left by a hollowed-out liberal idealism.”⁴⁹

Interestingly, both ideologues point towards the common culprit.

For Dugin, it was precisely the incompatibility of liberal democracy with the Russian tradition, mentality, and culture that provided the rationale behind its refutation. From the American perspective, the attempts to militarily impose the ideal-type version of democracy in Iraq and Afghanistan stimulated Yarvin to formulate a broader narrative about the destructive nature of democracy. By taking different conceptual roots and being inspired by a distinct set of factors, they both concluded that modern-day liberalism does not work. By implication, Dugin assesses that victory of

liberal democracy is only temporal and illusory, yet another stage in the development of the political system and thus should be disregarded: “The path that humanity entered upon in the modern era led precisely to liberalism and to the repudiation of God, tradition, community, ethnicity, empires and kingdoms.”⁵⁰ Yarvin argues that politics has ultimately lost substance because of the proliferation of the liberal, moderate paradigm of politics: “Moderation is not an ideology. It is not an opinion. It is not a thought. It is an absence of thought.”⁵¹

Afb. 3: Aleksandr Dugin. Source: Wikimedia Commons

What emerges from this description is a ground for challenging “The End of History Thesis” and the perception of liberal democracy as the ultimately

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Dugin, *The Fourth Political Theory*, 157.

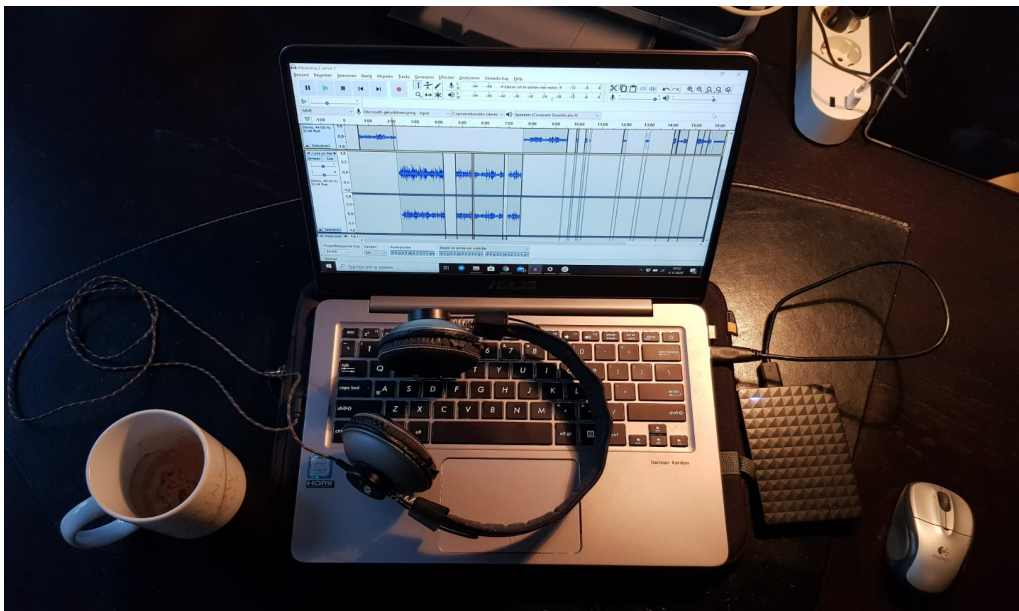
⁵¹ Mencius Moldbug, *A Formalist Manifesto*, April 23, 2007, <https://www.unqualified-reservations.org/2007/04/formalist-manifesto-originally-posted/>, accessed on Oct. 31st, 2020.

acceptable form of governance which is morally desirable and teleologically justified. Despite the different overarching political, cultural, and geographical circumstances, Dugin and Yarvin similarly define the common grounds for a refutation of liberalism and formulate a common justification for their frightening perspective of civilisational renewal.

To conclude, the research has employed a comparative approach to establish a contextual relationship between the rise of reactionary modernism in Russia and the United States after 1989. During the analysis, it has been revealed that both case studies conform to the theory forwarded by Jeffrey Herf. Even though his concept of reactionary modernism touched upon the German case in the Interbellum, it retains its applicability as Dugin and Yarvin embraced similar ideological presumptions, are members of the intellectual and technological class and came up with their ideas in a rapidly changing political environment. Moreover, the analysis of the identified variables suggests that it was the proliferation of liberal versions of politics and globalisation of liberal democracy, taking place after 1989, that provoked a radical ideological response. Even though both ideologies came from different backgrounds and political environments, they similarly conceptualised the ideological and institutional force they opposed - the liberal democratic system. Essentially, it is through the identification of the common enemy that the anti-democrats from contrasting political, social, and cultural backgrounds arrived at the same ideological conclusions.

Adam Dargiewicz is an RMA student in History at Utrecht University. He is primarily interested in global intellectual history, the history of nationalism and transnational political networks during the nineteenth and twentieth century.

GESCHIEDONDERZOEK IN PODCASTS STELT DE ZOEKTOCHT CENTRAAL, NIET HET RESULTAAT

Afb. 1: Bij het maken van podcasts gaat veel tijd zitten in de montage. Bron: Bart Both.

Pim Huijnen

In this *Hoe geschiedenis jij?* Professor Pim Huijnen introduces the concept of historical podcast series. This format offers historians a way to show the everyday process behind their work. It triggers them to also think about storytelling, tension build-ups and activating their listeners. If they manage to do so, a lot of opportunities arise, building on the endless amount of historical stories, cold cases and information. Huijnen therefore calls on students and historians to go and explore the format of historical podcast series.

‘Er zijn geen getuigen meer,’ horen we een vriendelijke vrouwenstem aan het begin van aflevering twee van de podcast *Bob* hardop peinzen.⁵² ‘Dus waar moeten we beginnen? Wie moeten we bellen? Wat moet je googelen om een verhaal uit 1947 te verifiëren?’ Mijn eerste gedachte is: dit is niet door historici gemaakt. Die zouden het wel weten. Maar ook: die zouden dit soort vragen nooit hardop stellen. Iedere historicus herkent de vraag ‘waar moet ik in godsnaam beginnen?’, maar stelt haar bij voorkeur stilzwijgend achter het bureau. Met de deur dicht. En die gaat pas weer open als het antwoord erop een vloeiend narratief heeft opgeleverd, waarin de auteur zich de toon kan aanmeten van laat-mij-maar-even-vertellen-hoe-het-echt-zit.

Het klopt overigens dat dit geen historici zijn. De prijswinnende podcast over de zoektocht naar een onbekende jeugdliefde (de ‘Bob’ uit de titel) van een dementerende 84-jarige Vlaamse mevrouw is gemaakt door drie radiomaaksters verbonden in Audiocollectief Schik.⁵³ Maar hun naïviteit is gespeeld. Dit zijn doorgewinterde journalistes die echt wel weten wat ze doen. Hun vragende toon is een retorische truc die de luisteraar uitnodigt actief mee te denken. Met zulke retoriek zijn veel historici volledig onbekend, evenals met het mobiliseren van hun publiek.

Met zulke retoriek zijn veel historici volledig onbekend.

Misschien zouden historici eens wat vaker voor podcastmaker moeten spelen. Er schuilt zoveel waardevols in geschiedenis in de vorm van podcasts. Het type dat ik hierbij in mijn hoofd heb zijn de podcastseries die zich in opeenvolgende afleveringen ontvouwen als een whodunnit. Dit levert een vorm op die makers dwingt na te denken hoe spanning te creëren en die luisteraars uitnodigt actief te luisteren, dan wel in actie te komen. Het is niet voor niets dat true crime al tijden het populairste podcastgenre is. Er is geen *cold case* of hij wordt niet gegoten in een epigoon van het paradigmatische eerste seizoen van *Serial*.⁵⁴ Ook *Bob* valt min of meer binnen dit genre. Waarom zouden wij, die van cold cases ons werk hebben gemaakt, hier niet van leren?

Er schuilt zoveel waardevols in geschiedenis in de vorm van podcasts.

Voor historici die zich eens aan het maken van zo’n podcast willen wagen, is het interessante dat hij de kloof overbrugt tussen geschiedvorsching en geschiedschrijving. Onderzoek doen is een grillig proces. Zelden levert je onderzoek het verhaal op dat je aanvankelijk dacht te gaan vertellen. En gedurende die zoektocht van vraag naar verhaal gaat een karrenvracht aan tijd en moeite zitten in zaken die je niet in

⁵²

<https://www.vpro.nl/dorst/producties/bob.html>.

⁵³ <https://collectiefschik.com/>.

⁵⁴ <https://serialpodcast.org/>.

publicaties kunt verwerken.⁵⁵ Er schuilt waarde in de fysieke ervaring van (archief)onderzoek met alle indrukken, ingevingen en toevalligheden die daarbij komen kijken. De geschiedverhalen die studenten geleerd worden te schrijven, bezitten vanuit hun aard een rechtlijnigheid (vraag – uitwerking – conclusie) die geen recht doet aan die ervaringen. Een seriële podcast kan dat wel.

Dat biedt voor de historicus twee voordelen. Een deel van de populariteit van dit type podcast schuilt in de vermenging van zoektocht en uitkomsten. Joost de Vries prees in zijn stuk over het succes van true crime in *De Groene Amsterdammer* onlangs de toon waarmee Sarah Koenig, de presentator van *Serial*, te werk ging: ‘nooit vanuit een hiërarchische positie, als alwetende expert, maar als gewoon Sarah, een journaliste die iets niet begreep en de luisteraar meenam in haar onderzoek.’⁵⁶ Het was precies die toon die ten dele ook het succes van *Bob* verklaart. Voor een historicus op zoek naar een publiek lijkt me zulke aandacht altijd welkom.

Daarbij komt dat deze kom-laten-we-samen-op-onderzoek-uitgaan-toon het publiek aan de hand neemt bij wat historici eigenlijk doen als ze aan het werk zijn. In tijden van publieke druk op wetenschappelijk onderzoek en de daaruit voortvloeiende aandacht voor

public engagement en *open science* is dat heel interessant om mee te experimenteren. Door de deur te openen naar de wereld áchter het geschiedverhaal kunnen ze de wetenschappelijkheid van het historische bedrijf zichtbaar maken: van het historische handwerk – weten waar je bronnen vindt, de bronnenkritiek, maar ook het verdisconteren van bronnen die níét direct tot inzicht of antwoord leiden – tot de kennis van context die daarbij komt kijken.

Het maken van zulke podcasts is in het bijzonder voor geschiedenisstudenten interessant. Onderzoek in deze vorm gieten vergt vaardigheden die vaak veel beter aansluiten op de werkelijkheid waarin studenten een beroepsmatige toekomst zullen moeten vinden, dan het schrijven van papers. Er schuilt veel, vaak technisch werk in dat niet te onderschatten is. De tien studenten die in 2020 onder mijn leiding een serie podcasts over geschiedenis in Utrecht maakten onder de noemer DOMcast zijn hierin door schade en schande wijs geworden.⁵⁷ Maar zij zullen beamen dat wie die moeite neemt vaardigheden opdoet die in elke academische opleiding, en ook veel creatieve en journalistieke beroepen onmisbaar zijn: hoe te spelen met zaken als spanningsbogen en retoriek, *in media res* en *show, don't tell*.

⁵⁵<http://phdcomics.com/comics/archive.php?comicid=1887>.

⁵⁶ Joost de Vries, ‘Moord, vuige moord. De aantrekkingskracht van de waargebeurde moord’, *De Groene Amsterdammer* 42, 21

oktober 2021, 47-51,
<https://www.groene.nl/artikel/moord-vuige-moord>.

⁵⁷ <https://www.domcast.nl/>.

De grootste uitdaging is om die narratieve vormen om te zetten in een oprechte poging om je publiek te engageren. Want een podcastserie in deze vorm is een spannend medium om de idealen van ‘gedeelde autoriteit’, die we van de publiekshistorische theorie kennen, in de praktijk te brengen. Koenig liet in *Serial* zien hoe veel je kunt bereiken door je luisteraars al tijdens het onderzoek deelgenoot te maken van je twijfels, onzekerheden en doodlopende wegen.

Het mooie is: als historici kunnen wij uit een oneindig veel dieper vaatje putten dan Koenig. *DOMcast* liet al zien hoe graag mensen meedenken en -werken met historisch onderzoek. Zij dragen een schat aan informatie bij die niet te vinden is in officiële archieven. En zij brengen via hun persoonlijke getuigenissen de geschiedenis zoveel dichterbij dan geschreven anekdotes dat kunnen. Al die clichés van je grootouders over hoe het vroeger was veranderen in podcasts in de onmisbare couleur locale van de alledaagse geschiedenis.

*Seriele onderzoekspodcasts
vragen er om door historici te
worden geëxploreerd.*

Kortom, seriële onderzoekspodcasts vragen erom door historici te worden geëxploreerd. Dit academische jaar doen Gertjan Plets en ik dit zelf in het project *Carbon Cultures*, waarin we met behulp van studenten onze relatie met aardgas en andere fossiele brandstoffen

als cultureel erfgoed onderzoeken.⁵⁸
Voor wie geïnteresseerd is geraakt: kom eens praten! Maar bovenal: begin!

Pim Huijnen is an assistant professor of cultural history at Utrecht University. He specializes in the digital study of cultural history and the history of science. His research focuses on the use of computational techniques in historical research and the reflection on digitization and datafication for the study of history.

⁵⁸ <https://carboncultures.org/>.

HEETHOOFDEN EN REVOLUTIONAIREN

De Nederlands-Duitse betrekkingen tijdens de Deens-Duitse oorlog van 1864

Afb. 1: De bestorming van Als door het Pruisische leger tijdens de Deens-Duitse oorlog in de zomer van 1864, door Wilhelm Camphausen (1866). Bron: Deutsches Historisches Museum Berlin.

Max Claassen

In 1864, the Dutch government faced a diplomatic dilemma. Because of the conflict between the Kingdom of Denmark and the German Confederation, Limburg was suddenly burdened with the decision making about military actions against Denmark, since Limburg was part of the German Confederation. In this research, Max examines what influence the Dano-Prussian War in 1864 had on the Dutch attitude towards the bilateral relations between the Netherlands and the German Confederation.

Op 1 februari 1864 brak er een conflict uit tussen het Koninkrijk Denemarken en de Duitse Bond over de hertogdommen Holstein en Sleeswijk. Omdat de Nederlandse provincie Limburg onderdeel was van de Duitse Bond, moest ze meebeslissen over de militaire acties tegen Denemarken. De Nederlandse regering stond voor een diplomatiek dilemma. Ze kon kiezen om voor de militaire acties te stemmen en het Limburgse contingent te mobiliseren. Hiermee zou er worden afgeweken van de afzijdige politiek waar Den Haag bekend om stond, nadat Nederland zijn vroegere status als grote mogendheid voorgoed was kwijtgeraakt door de onafhankelijkheid van België in 1839. Nederland was nu een vredelievende kleine en vrije mogendheid met een groot koloniaal rijk en verleden, die geen concrete functie in de internationale politiek meer had en deze ook niet begeerde.⁵⁹ Het zou voortaan een buitenlandse politiek voeren van vrijwillige neutraliteit. De andere optie was om zich passief en vredelievend op te stellen tegenover Denemarken. Hierbij bestond het gevaar dat Nederland de agressiviteit van de Duitse nationalistische beweging over zichzelf afriep en hierdoor Limburg definitief kon verliezen aan de Duitse Bond.⁶⁰

Nederland zou voortaan een buitenlandse politiek voeren van vrijwillige neutraliteit.

⁵⁹ E.H. Kossman, 'De deugden van een kleine staat', in: N.C.F. van Sas e.a. (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 36-41, aldaar 41.

In dit artikel staat de volgende vraag centraal: welke invloed had de Deens-Duitse oorlog in 1864 op de Nederlandse houding ten aanzien van de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond? De onderzoeksvraag wordt beantwoord door de casus te bestuderen vanuit twee perspectieven. Ten eerste worden de Nederlandse vertegenwoordigers in de Duitse Bond behandeld door een aantal redevoeringen en stemmingen te onderzoeken. Ten tweede wordt het buitenlandbeleid van de Nederlandse regering bestudeerd door te kijken wat de ministers van Buitenlandse Zaken en de voorzitter van het kabinet te zeggen hadden over de kwestie in het Nederlandse parlement. Er is weinig onderzoek gedaan over dit specifieke onderwerp vanuit Nederlands perspectief. Meestal worden de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond tijdens deze oorlog in de context van de Duitse eenwording of vanuit Limburgs oogpunt onderzocht. De invalshoek aan de hand van Nederlandse overheidsdocumenten en staatsbegrotingen van het departement van Buitenlandse Zaken zorgt voor een nieuw perspectief in de verouderde historiografie van dit onderwerp.

Historicus Jacco Pekelder bespreekt in zijn hoofdstuk *Nederland en de Duitse kwestie* beknopt de invloed van de Deens-Duitse oorlog op het Nederlandse buitenlandbeleid in een casus over de Duitse eenwording. Hierin stelt

⁶⁰ Jacco Pekelder, 'Nederland en de Duitse kwestie', in: Pekelder e.a. (red.), *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2015) 59-80, aldaar 74.

hij dat de Nederlands-Duitse betrekkingen onder druk kwamen te staan door het uitblijven van Engelse hulp aan het kleine Denemarken. In dit artikel zal de asymmetrie van het Nederlands-Duitse nabuurschap als door Pekelder benoemde structurele factor in de Nederlands-Duitse betrekkingen samen met het Nederlandse afzijdigheidsbeleid als rode draad gebruikt worden. Door de asymmetrie tussen het ‘kleine’ Nederland en de ‘grote’ Duitse Bond bestaat er volgens Pekelder namelijk een zekere spanning, waardoor Nederland ertoe neigt om haar zelfstandigheid en identiteit tegenover de Duitse Bond te verdedigen.⁶¹

HET CONFLICT TUSSEN DENEMARKEN EN DE DUITSE BOND

Dit bekende citaat van Henry John Temple, premier van het Verenigd Koninkrijk tijdens de Deens-Duitse oorlog, illustreert hoe gecompliceerd het conflict was rondom de twee hertogdommen. Al sinds het Congres van Wenen waren er spanningen tussen de staten van de Duitse Bond en Denemarken over de status van Sleeswijk en Holstein.⁶² In 1848 leidde dit tot een oorlog tussen Denemarken en Pruisen. Denemarken behaalde met hulp van Engeland en

Rusland de overwinning.⁶³ In 1863 ontstond er door de dood van de Deense koning en de afkondiging van een nieuwe Deense grondwet een tweede conflict over Sleeswijk-Holstein. Denemarken wilde Sleeswijk, zeer tegen de zin van de Duitse Bond in, volledig integreren in zijn koninkrijk. De Denen waren door de overwinning in 1848 erg zelfverzekerd en het opkomende nationalisme zorgde voor een gevoel van onoverwinnelijkheid onder de bevolking. De Bond voelde zich bedreigd en begon als reactie hierop een militaire campagne tegen Denemarken, onder leiding van Pruisen en Oostenrijk.⁶⁴ In februari 1864 vielen Pruisische en Oostenrijkse troepen Sleeswijk en vervolgens Denemarken binnen.⁶⁵

Only three people have ever really understood the Schleswig-Holstein business—the Prince Consort, who is dead—a German professor, who has gone mad—and I, who have forgotten all about it.⁶⁶

Deze oorlog werd een belangrijk onderwerp in de betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond door de rol van de provincie Limburg in dit conflict, wat zorgde voor verregaande nationale politieke belangstelling. Het gevaar bleek namelijk reëel dat de dubbelzijdige staatkundige positie van Limburg in de toekomst de aanleiding kon zijn voor een soortgelijk conflict tussen

⁶¹ Ibidem, 75.

⁶² Dick van der Meulen, *Koning Willem III 1817-1890* (Amsterdam 2013) 410.

⁶³ Ibidem, 411.

⁶⁴ Eric Lemmens, *Aan Vorst en vaderland gehecht, doch tevreden zijn zij niet. Limburgse politici in Den Haag 1839-1918* (Amsterdam 2004) 128.

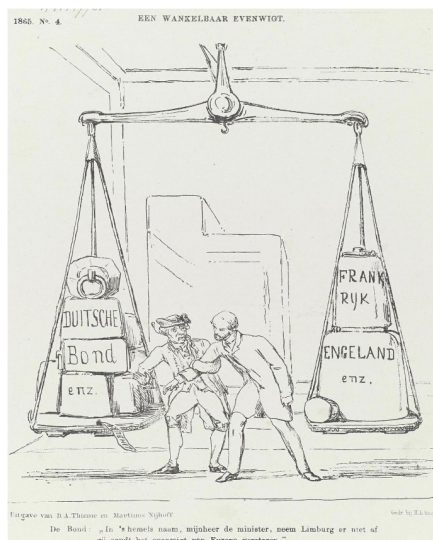
⁶⁵ C.A. Tamse, *Nederland en België in Europa (1859-1871): de zelfstandigheidspolitiek van twee kleine staten* (Den Haag 1973) 50.

⁶⁶ James R Heywood, ‘Palmerston’s joke about the Schleswig-Holstein question’, in: *Notes and Queries* 67 (Oxford 2020) 1, 112-114, aldaar 112.

Nederland en de Duitse Bond.⁶⁷ De situatie van Nederland en Denemarken was immers min of meer hetzelfde. De hertogdommen Sleeswijk en Holstein vormden een persoonlijke unie met Denemarken en werden hierdoor vanuit de Deense hoofdstad Kopenhagen geregeerd. Het hertogdom Holstein was echter tegelijkertijd lid van de Duitse Bond. Dit betekende dat zowel de koning van Denemarken als de koning van Nederland als hertogen lid waren van de Duitse Bond en hiermee een verbindende factor waren in de diplomatieke relatie van het respectievelijke Denemarken en Nederland met de Duitse Bond.⁶⁸ Een belangrijk verschil tussen de situatie van Limburg en de situatie van Holstein is dat het Deense hertogdom overwegend Duitstalig was, terwijl er in Limburg vooral Nederlands gesproken werd.⁶⁹ Ook was er in de jaren 1860 geen sprake van pro-Duitse separatistische sentimenten in de Nederlandse provincie, terwijl dit in Holstein wel het geval was.⁷⁰

Daarnaast bood de oorlog met Denemarken een uitgelezen kans om internationaal te pleiten voor het verbreken van de banden tussen Limburg en de Duitse Bond.⁷¹ Als de Duitse Bond namelijk in een oorlog verwickeld raakte met een andere mogendheid, diende ook het hertogdom Limburg soldaten te leveren en de lasten te dragen voor een zaak die

hen vaak niet raakte of interesseerde.⁷² Hoewel de vertegenwoordigers van Limburg tegen de militaire campagne hadden gestemd, werd er alsnog van Nederland verwacht soldaten te leveren die namens de Duitse Bond moesten gaan vechten tegen het Deense koninkrijk.⁷³

Afb. 2: Spotprent van J.M. Schmidt Grans over minister van Buitenlandse Zaken E.J.J.B. Cremers, die door Limburg van de weegschaal te willen halen het wankel evenwicht tussen de Europese grootmachten dreigde te verstoren. Bron: De Nederlandsche Spectator 4 (28 januari 1865), <https://bit.ly/3HqArRS>.

NEDERLANDSE GEZANTEN IN DE DUITSE BOND

Er waren tijdens het Deens-Duitse conflict twee gezanten die Limburg en

⁶⁷ Lemmens, *Aan Vorst en Vaderland gehecht*, 128.

⁶⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 65.

⁶⁹ Van der Meulen, *Koning Willem III*, 411.

⁷⁰ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 52.

⁷¹ Lemmens, *Aan Vorst en Vaderland gehecht*, 128.

⁷² M.G. Spiertz, 'Limburg uit de Duitse Bond' in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 102 (1966) 2.

⁷³ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal* (hierna: *HTK*) 1863-1864, Kamerstuk CXXV, nr. 9. Voorloopig Verslag (hierna: *VV*), 1607.

Luxemburg representeerden in de bondsvergaderingen te Frankfurt: Von Scherff en Van Zuylen. Van Zuylen werd gezien als een ervaren beroepsdiplomaat die de Limburgse kwestie op moest gaan lossen.⁷⁴ Uit de staatsbegroting van 1864 blijkt dat de gezanten tegen de militaire bezetting van het hertogdom Holstein en het 'niet tot den Duitschen Bond behorende hertogdom' Sleeswijk hadden gestemd in de Duitse bondsvergadering.⁷⁵ Ze stelden zich tamelijk vreedelievend op en probeerden het conflict te de-escaleren door tegen Duitse militaire interventie te stemmen.

In 1866, twee jaar na de Deens-Duitse Oorlog, was er onenigheid ontstaan over het bestuur van Sleeswijk en Holstein door de twee Duitse mogendheden: Oostenrijk en Pruisen. Von Scherff beargumenteerde in een rede tijdens een bondsvergadering over dit onderwerp dat het een historisch misverstand was dat Limburg naast een Nederlandse provincie, ook een volwaardige bondsstaat was:

De inwoners van Limburg zijn nimmer Duitschers geweest [...] en blijven zij in elk opzicht Duitschland vreemd. Van daar dat zij den band, die hen met Duitschland heeft verbonden, beschouwen als een opgedrongen, ongelukkigen band welks slaking voor hen in hoogen graad wenschelijk is.⁷⁶

Dit was niet de eerste keer dat er door gezanten van Limburg gepleit werd voor een afscheiding van de Duitse Bond en het Nederlandse karakter van Limburg

benadrukt werd. Zo werd er in de staatsbegroting van 1864 een votum aangehaald waarin door de Nederlandse gezanten beargumenteerd werd dat Limburg niet Duits maar Nederlands was: 'De bewoners van dat land, hetwelk slechts ten gevolge van politieke gebeurtenissen tegen zijn wensch en wil in den Bond is opgenomen, zijn door hunne nationaliteit, taal en gebruiken aan Duitschland vreemd geweest en gebleven.'⁷⁷ Verder liet de gezant weten dat het hertogdom eerder geneigd was om te pleiten voor een gehele afscheiding van de Duitse Bond dan 'eene naauwere verbinding met Duitse wetten en instellingen ten doel [te] hebben.'⁷⁸ Opvallend is dat deze wens tot afscheiding van de Duitse Bond in 1863 veel minder expliciet werd genoemd dan in het citaat uit 1866. Dit is een direct gevolg van de positie van het kleine Nederland tijdens het Deens-Duitse conflict. Door de vergelijkbare situatie tussen Denemarken en Nederland werd de door Pekelder genoemde asymmetrische spanning tussen Nederland en de Duitse Bond versterkt, en verdedigden de Nederlandse gezanten hun zelfstandigheid en identiteit door explicieter te pleiten voor een Limburgse afscheiding van de Duitse Bond.

HET BELEID VAN THORBECKE EN ZIJN MINISTERS

⁷⁴ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 111.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Van der Meulen, *Koning Willem III*, 411.

⁷⁷ *HTK* 1863-1864, Kamerstuk II III A, nr. 126, Memorien van Beantwoording (hierna: MvB), 357.

⁷⁸ Ibidem.

VAN BUITENLANDSE ZAKEN

In de periode rondom het Deens-Duitse conflict waren er maar liefst drie ministers van Buitenlandse Zaken: Paul van der Maesen de Sombreff, Willem Huysen van Kattendijke en Eppo Cremers. Ze waren alle drie liberale ministers in het kabinet-Thorbecke II (1862-1866). Van der Maesen en Cremers werden door politieke tegenstanders gezien als diplomatieke debutanten van wie allerlei misstappen verwacht konden worden.⁷⁹ Van der Maesen kreeg vlak voor zijn aftreden commentaar vanuit de Eerste Kamer. Hij zou de recente gebeurtenissen rondom Sleeswijk en Holstein te kort hebben benoemd in de staatsbegroting.⁸⁰ Het enige wat hij over het Nederlandse buitenlandbeleid tijdens deze crisis te zeggen had, was dat er ‘met de meeste beradenheid en voorzichtigheid al datgene is gedaan, wat onze onzijdigheid ook in de toekomst kan waarborgen.’⁸¹ De Kamerleden eisten meer toelichting over de situatie van Limburg en vroegen zich af of de Duitse Bond zomaar kon beschikken over ‘onze middelen en het Nederlandsche leger’.⁸² De weerlegging van de minister zou er echter nooit komen, omdat hij in dezelfde week, mede door zijn slechte

verhouding met de koning, werd afgezet door de Eerste Kamer.⁸³ Hij ging de geschiedenisboeken in als ‘de zondebok der buitenlandse politiek in het kabinet Thorbecke’.⁸⁴

Ook zijn kersverse opvolger Huysen van Kattendijke ging niet verder in op de Nederlandse positie in dit gecompliceerde vraagstuk. Hij vond het als interim-minister niet aan hem om zich erover uit te spreken: ‘De Kamer houde mij ten goede dat ik [...] niet tred in politieke beschouwingen van onze verhouding tot den Duitschen Bond en het wenschelijk acht om daarvan te worden ontslagen.’⁸⁵ De Tweede Kamer had hier begrip voor waarna de vergadering werd afgerond.⁸⁶ De kwestie werd doorgeschoven naar zijn opvolger: Eppo Cremers.

In de tussentijd sprak J.R. Thorbecke, leider van het kabinet-Thorbecke II, zich in het parlement ook nauwelijks uit over de verontrustende situatie rondom de twee hertogdommen. Hij probeerde het onderwerp in maart 1864 zoveel mogelijk te vermijden: ‘Dat de Kamer zich zal onthouden van besprekingen over de Duitse kwestie, beloof ik niet te zeggen dat mij bijzonder aangenaam is. Ik zal er mij daarom ook van onthouden.’⁸⁷ De Nederlandse regering

⁷⁹ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 111.

⁸⁰ *Verslag der handelingen van de Eerste Kamer der Staten Generaal* (hierna: *HEK*) 1863-1864, 81.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ PDC Informatie Architectuur, ‘Jhr. Mr. P.th. van der Maesen de Sombreff’

https://www.parlement.com/id/vg09ll34k2y1/p_th_van_der_maesen_de_sombreff (3 januari 2021).

⁸⁴ M.W. Jurriaanse, *De ministers van Buitenlandse Zaken 1813-1900* (Den Haag 1974) 193.

⁸⁵ *HTK* 1863-1864, 424.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, 446.

probeerde zich zo min mogelijk te bemoeien met deze moeilijke kwestie en voerde een dubbelzinnige politiek: aan de ene kant werd er gewezen op de bijzondere positie van Limburg binnen de Duitse Bond, terwijl ze aan de andere kant niet hardop de militaire agressie van de twee Duitse grootmachten wilde afkeuren. De staatslieden waren bang dat dit voor woede kon zorgen bij de Duitse nationale beweging.⁸⁸ Deze angst werd versterkt door Van Zuylen. Hij meldde met veel ongerustheid over de territoriale ambities van Pruisen: ‘Men wil Duitse zeehavens, men wil ook de Elbe geheel vrij hebben en dit is een argument dat wel de opmerking van Nederland verdient, want wat voor de Elbe geldt kan ook op den Rhijn van toepassing zijn.’⁸⁹

De bezorgdheid in de Staten-Generaal is duidelijk te zien aan de hoeveelheid vragen die minister Cremers kreeg over de kwestie in mei. Een Kamerlid had zelfs ‘innig medelijden met den Minister van Buitenlandsche zaken, die als het ware onder een stoet van vragen ligt’.⁹⁰ Cremers probeerde de Tweede Kamer gerust te stellen door zijn vertrouwen uit te spreken over het conflict in aanloop naar het aankomende Europese congres: ‘Geheel Europa toch, met uitzondering van de heethoofden en revolutionairen in Denemarken, Duitsland en elders, wenschten den vrede, Denemarken wel het allermeest.’⁹¹ De onervaren Cremers liet weinig los over de situatie en

wilde het Nederlandse beleid eerst intern bespreken voordat hij het publiekelijk in de Tweede Kamer zou verkondigen. Deze geheimzinnigheid van Thorbecke en zijn ministers werd door politieke tegenstanders bekritiseerd.⁹²

Heethoofden en revolutionairen in Denemarken, Duitsland en elders.

Nadat Cremers de retroacta van de Sleeswijk-Holstein-kwestie grondig had bestudeerd, concludeerde hij dat de Nederlandse gezanten louter een passieve rol hadden gespeeld tijdens de stemmingen in de Bondsdag en besloot hij een actiever Duits beleid te voeren dan zijn twee voorgangers.⁹³ Hij zag de wijziging van de bondsconstitutie ten gevolge van de toevoeging van de hertogdommen Sleeswijk en Holstein namelijk als de uitgelezen mogelijkheid om Limburg uit de Duitse Bond te krijgen.⁹⁴ De neutraliteit van het Nederlandse beleid werd hiermee gewaarborgd terwijl de Nederlandse zelfstandigheid tegenover de Duitsers tegelijkertijd werd verdedigd. De twee gezanten in Frankfurt waren het eens met deze strategie en pleitten zelfs voor een Nederlandse deelname aan het aankomende Europese congres in Londen waar de Sleeswijk-Holstein-kwestie opgelost zou worden.⁹⁵

Het kabinet schoot dit plan echter af, omdat het niet als het juiste moment werd gezien om voor een Limburgse

⁸⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 74.

⁸⁹ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 51.

⁹⁰ *HTK* 1863-1864, 647.

⁹¹ *Ibidem*, 649.

⁹² Tamse, *Nederland en België in Europa*, 112.

⁹³ *Ibidem*, 53-54; *HTK* 1863-1864, Kamerstuk II III A, nr. 126, MvB, 357.

⁹⁴ *Ibidem*, 54.

⁹⁵ *Ibidem*.

onafhankelijkheid te pleiten. Oostenrijk en Pruisen waren namelijk niet van plan om de Duitse banden met Limburg te verbreken, omdat de grote mogendheden wel iets anders aan hun hoofd hadden: de onbuigzaamheid van Kopenhagen.⁹⁶ Pas in 1867 kwam er een definitief einde aan de halfslachtigheid waarin de Nederlandse provincie Limburg verkeerde. Door het Verdrag van Londen werden de Duitse banden verbroken en had het geen dubbele staatkundige positie meer. Dit wordt door historicus M.G. Spiertz gezien als een groot voordeel voor Nederland, omdat Limburg in het volgende Europese conflict, de Frans-Duitse oorlog in 1870-1871, niet meer gedwongen kon worden om troepen te leveren. Hierdoor kon de Nederlandse afzijdigheidspolitik niet meer in gevaar komen.⁹⁷

Afb. 3: E.J.J.B. Cremers, Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken van maart 1864 tot juni 1866.

Bron: Haags Gemeentearchief. Identificatienr.: 1.61649

CONCLUSIE

Het Deens-Duitse conflict is een belangrijk omslagpunt in de betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond. Door de bijzondere staatkundige positie van Limburg werd Nederland gedwongen zich te mengen in een internationaal conflict. Hierdoor kwam de Nederlandse neutraliteitspolitiek in gevaar. De Duitse overrompeling van het dapperere Denemarken legde de kwetsbare positie van kleine mogendheden als Nederland op een pijnlijke manier bloot en liet een diepe indruk achter. Nederland kon zich niet meer verschuilen achter traktaten en kon niet meer blindelings rekenen op steun vanuit Londen. De wens om Limburg los te maken van de Duitse Bond werd na het Deens-Duitse conflict vaker en explicieter genoemd dan voor het conflict. Eén thema komt duidelijk terug bij het bestuderen van het beleid van zowel de ministers van Buitenlandse Zaken als de voorzitter van de Ministerraad: afzijdigheid. De kabinetsleden spraken zich in het parlement zo min mogelijk uit over de Deens-Duitse kwestie terwijl er door Cremers achter de schermen aan een actiever Duits beleid werd gewerkt waarmee een Limburgse afscheiding van de Duitse Bond bewerkstelligd kon worden. Andere kabinetsleden vonden het echter geen goed idee om dit in deze fase expliciet te verkondigen, omdat het een te onzekere tijd was.

⁹⁶ Tamse, *Nederland en België in Europa*, 54.

⁹⁷ Spiertz, *Limburg uit de Duitse Bond*, 7.

Limburg was een Nederlandse provincie die bevrijd moest worden van Duitse invloeden.

Dit is een schrijnend voorbeeld van het door Pekelder genoemde traditionele dilemma van een klein land als Nederland in een grote wereld: zich bewust van zijn kwetsbaarheid is het vaak tot dade-loosheid gedoemd.⁹⁸ Toch tonen de resultaten van dit onderzoek aan dat er sprake was van een fundamentele verandering in de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en de Duitse Bond. Uit de bestudering van bronmateriaal dat door andere historici nauwelijks tot niet is gebruikt, blijkt dat het Nederlandse nationaliteitsgevoel juist groeide door blootlegging van de asymmetrie tussen Nederland en de Duitse Bond en het in gevaar komen van het Nederlandse afzijdigheidsbeleid. Limburg was een Nederlandse provincie die bevrijd moest worden van Duitse invloeden. Hoewel er veel discussie was over de manier waarop dit moest gebeuren, stonden de Nederlandse neuzen allemaal dezelfde kant op: Nederland moest zijn zelfstandige positie tegenover de Duitse Bond benadrukken, terwijl het tegelijkertijd de traditionele afzijdigheidspolitiek niet in gevaar mocht brengen.

Max Claassen is currently studying for a master's degree in Politics and Parliament at Radboud University in Nijmegen. He obtained his bachelor's degree in History at Utrecht University last year. During his time in Utrecht he specialised in international relations, European integration and Dutch foreign policy.

⁹⁸ Pekelder, *Nederland en de Duitse kwestie*, 74.

GERTJAN PLETS

Afb. 1: Etnografisch veldwerk speelt een centrale rol in het werk van Gertjan. Voor COVID spendeerde hij vaak meerdere weken of zelfs maanden in Rusland. Dit is een foto met zijn veldwerkcollega Synaru Malchinova. Bron: Altai Project UGent.

Steven de Boer & Omar Bugter

We interviewed dr. Gertjan Plets about passions in all shapes and forms: passions at work, in leisure time and at the interface between the two. Topics discussed are Gertjan's journey from archaeology to heritage, his recent research into energy companies' sponsorship of museums, his enthusiasm for handiwork and cycling, and what he looks for in colleagues and students. Above all, Gertjan celebrates passion and encourages everyone to follow their interests.

We ontmoeten dr. Gertjan Plets op maandagochtend 1 november. We bevinden ons op de Drift, niet in Gertjan's eigen kantoor, maar in de ruimere kamer van Pieter Huistra en Rachel Gillett. Het is het hoofdkwartier van de sectie Cultuurgeschiedenis. We drinken slappe UU-koffie, Benedict Anderson staart ons aan vanuit een goedgevulde boekenkast.

In Gertjan, zo blijkt al snel, komen theorie en praktijk, intellectuele en fysieke arbeid, samen. Passie is daarbij het uitgangspunt. 'Ik ben zuiders op dat vlak,' verklaart Gertjan. 'En dan wel echt diepzuiders, niet van net onder de Maas of de Waal.' Hij doet het liefst alleen dingen waar hij echt zin in heeft, waar hij zijn interesse en nieuwsgierigheid in kwijt kan. Het moet niet al bekend en vertrouwd zijn, maar juist nieuwe uitdagingen bieden, zo maakt hij duidelijk: 'Ik ga geen artikel schrijven als ik al weet hoe het geschreven moet worden. Er moet iets te ontdekken zijn.'

Ik ga geen artikel schrijven als ik al weet hoe het geschreven moet worden.

Als kind was Gertjan al veel aan het graven, soms zelfs wanneer hij eigenlijk in de klas zou moeten zitten. Hij koos voor de archeologie met in zijn hoofd een romantisch beeld van noeste arbeid, maar zijn passie voor de ontdekking kon hij er uiteindelijk niet in kwijt: 'Mensen denken bij archeologie dat de nieuwe ontdekking centraal staat, maar elke opgraving is grotendeels hetzelfde. Daarom vond ik het al heel snel heel saai.' Gertjan ontdekte dat hij beter is in

theoretische en cultuurhistorische onderwerpen. Tijdens zijn doctoraat, dat hij al op 25-jarige leeftijd voltooide, schoolde hij zich om tot antropoloog. Na een periode als postdoc aan Stanford University werd hij in 2016 universitair docent aan de Universiteit Utrecht. Gertjan blijft opgravingen doen, maar tegenwoordig is er ook een andere professionele passie waar hij zich 'volledig in kan verliezen': het gebruik van erfgoed in het heden.

Sinds 2009 trekt Gertjan op met de Altaj, een inheems volk van sjamanistische nomaden in Rusland. In zijn doctoraatsonderzoek onderzocht hij hoe het regime van president Vladimir Poetin cultureel erfgoed en archeologie gebruikt om natievorming te stimuleren, en hoe de identiteitspolitiek van de Altaj zich verhiel tegenover dit cultuurbeleid. Het was ook in Rusland dat Gertjan op het spoor kwam van een van zijn huidige onderzoeksinteresses: private sponsoring van musea, met name door energiebedrijven. Hij richtte zich aanvankelijk op het Russische Gazprom, maar begon in te zien dat het een internationaal fenomeen is. In Nederland zag hij hetzelfde op grote schaal gebeuren. In september 2021 publiceerden Gertjan en Marin Kuijt hun onderzoek naar musea die in de afgelopen drie decennia zijn gesponsord door de Nederlandse olie- en gasindustrie. Ze concluderen dat die laatste met relatief kleine investeringen veel invloed vergaart en een positief

‘energiediscours’ kan promoten in tentoonstellingen.⁹⁹

Afb. 2: Iedereen vraagt Gertjan waarom hij vaak in Rusland zit; deze foto geeft een goed antwoord. Bron: Altai Project UGent.

Publiek en privaat kruisen dus ongemakkelijk. Een dergelijke prikkelende conclusie is kenmerkend voor de onderzoeksstijl van Gertjan. Hij vermijdt makkelijke vraagstellingen die maar ‘aan het wachten zijn’ en zoekt juist het niet kloppende, het tegendraadse: ‘We leren studenten allemaal theorieën en interpretatieve frameworks. Ik krijg juist heel veel zin in onderzoek als ik iets vind wat niet honderd procent past in hoe we vandaag de dag dingen analyseren.’

Afb. 3: Gertjan Plets. Bron: Indiana University Russian Studies Workshop.

Het onderzoek naar musea werd door de media opgepikt en Gertjan mocht er in radioprogramma *OVT* over vertellen. Dat dit op zondag moest plaatsvinden vond Gertjan echter minder, want hij hanteert een strikte scheiding tussen werk en vrije tijd: ‘Om 19.00 uur moet het stoppen.’ Na zevenen doet Gertjan het liefst iets met zijn handen: aardappels planten in zijn moestuin, aan zijn auto sleutelen, muren pleisteren, afvoeren ontstoppen. Hij komt uit een arbeidersgezin en moest al op jonge leeftijd meeklussen in de familie. Zijn huis heeft hij grotendeels zelf gerenoveerd. ‘Vraag mij om een artikel te schrijven, geen probleem. Vraag mij om een elektrisch circuit aan te leggen, dat doe ik ook,’ zegt Gertjan met een grijns. Verstand op nul en werken dus. ‘Ik heb gemerkt dat ik mijn hoofd heel makkelijk kan vrijmaken als ik echt handwerk doe.’ Gertjan is alweer aan het kijken naar een volgend huis om in te gaan klussen. Maar of hij dan ook alles zelf doet? ‘Fijne klusjes doe ik niet zo graag. Schilderen haat ik.’

Vraag mij om een elektrisch circuit aan te leggen, dat doe ik ook.

Maar uiteindelijk is één passie nog groter dan dit alles: de racefiets. Gertjan is erg ziek geweest van corona en fietsen hielp hem om er weer bovenop te komen. Net als bij het verbouwen van een huis gaat het hem bij fietsen ook om

⁹⁹ Gertjan Plets en Marin Kuijt, ‘Gas, Oil and Heritage: Well-Oiled Histories and Corporate Sponsorship in Dutch Museums (1990-2021),’ *BMGN - Low Countries Historical Review*

(september 2021), 1-28,
<https://doi.org/10.51769/bmgm-lchr.7028>.

hard werken en afzien. Samen met collega Pieter Huistra fietst hij een keer in de twee à drie weken een tocht van zo'n 70 of 80 kilometer, en dan fietsen ze tot ze kapot zijn. 'Pieter is wel veel beter. Maar een keer had hij niet genoeg gegeten, en ik voelde hem vertragen. Mijn dag was goed.' Bij dit onderwerp is enig chauvinisme Gertjan niet vreemd: 'Belgen ademen koers. In België is het religie, in Nederland is het transport.' Het is voor hem niet moeilijk om fietsen met zijn werk te verbinden: tijdens het fietsen leer je immers ook een cultuurlandschap kennen. Je komt in aanraking met de geschiedenis van een omgeving. Momenteel werkt Gertjan mee aan een onderzoek naar de archeologie en erfgoeddiscoursen rond de Romeinse Limes. 'We zijn in gesprek met een productiemaatschappij over een documentaire. Ik ben mijn idee al aan het pitchen: ik fiets de Limes wel af!'

Passie is voor Gertjan niet alleen iets wat je hebt, maar ook iets wat je uitdraagt. Dit komt naar voren als we hem vragen naar de scheidslijn tussen onderzoeker en docent. Gertjan heeft het gevoel dat het woord 'onderzoeker' bij collega's en studenten soms een negatieve connotatie kan hebben, van een soort zakenman die beurzen binnen moet halen. Echter, de realiteit is dat het onderwijs aan de universiteit goed is juist omdat er goede onderzoekers zijn: 'Jullie leren hier nieuwe, innovatieve dingen omdat wij bezig zijn met die academische discussies.' Volgens Gertjan kan je onderzoek en onderwijs niet gescheiden zien. Als student wil je namelijk een docent die een mening heeft over de lesstof en er zelf aan heeft

bijgedragen: 'Ik doe mijn onderzoek met heel veel passie, en daardoor kan ik voor de klas staan en anderen enthousiasmeren.'

Deze bevoegenheid ziet Gertjan ook graag in zijn collega's en studenten: 'Als ik een student moet selecteren voor promotieonderzoek, ben ik niet op zoek naar het typevoorbeeld van een goede achtjesstudent, perfect voorbereid, vlot in de babbel en al de juiste boeken gelezen. Ik ben juist altijd op zoek naar iets extra's. Iemand die passie brengt, die het niet alleen goed wil doen, maar het ook heel leuk vindt om te doen.' Cijfers zijn voor Gertjan - zelf 'grotendeels een zesjesstudent tot aan mijn master' - ondergeschikt aan 'goesting'. Zijn advies aan studenten is dan ook om jezelf niet te veel druk op te leggen, niet te gecalculeerd te zijn, en je niet blind te staren op hoe je je het best kan positioneren op de arbeidsmarkt.

We zijn geen Cambridge aan de Vecht.

Hoewel Gertjan snapt dat studenten zich vaak richten op cijfers en resultaten, hoopt hij dat ze zich ook realiseren dat er meer is dan dat. De Universiteit Utrecht moet zichzelf ook geen illusies aanpraten: 'We zijn een heel goede universiteit, maar ook geen Cambridge aan de Vecht'. Juist wanneer studenten een onderwerp ontdekken dat ze echt interesseert, zoals Gertjan dat ook deed, dan gaat de machine pas echt rollen: 'Soms zie je bij studenten dat bij een bepaald onderwerp de ledjes gaan branden, gaan fonkelen. Dat is het mooie.' Tegelijkertijd pleit hij ook voor

realisme: ‘Soms moet je dingen ook gewoon afwerken. Je kan ook niet verwachten dat je in ieder paper met iets unieks moet komen.’

Tegen het einde van ons gesprek zegt Gertjan dat hij deze rubriek eigenlijk als een ‘viering van de passie’ ziet. Gertjan’s pleidooi voor de passie is aanstekelijk en iets waar wij het alleen maar mee eens kunnen zijn. In zijn eigen woorden: ‘Doe de dingen die je leuk vindt, en doe dingen die je moet doen er gewoon tussen.’

Dr. Gertjan Plets studied Archeology at Ghent University, where he also obtained his PhD. After a period as a post-doc at Stanford University, he became a lecturer in heritage studies at Utrecht University in 2016. Since September 2021, he is associate professor and chair of the Cultural History section.

MINDER REMBRANDT, MEER RUYSCH

Afb. 1: Maria van Oosterwijk, *Bloemen in een versierde vaas*, 1670-1679?. Bron: Collectie Mauritshuis, Den Haag, <https://bit.ly/3eIQjCV>.

Dasja Zonneveldt

Why do we see so few female artists in museums? Despite social and institutional barriers, there have definitely been women who were successful in the art world. It's time to shed more light on these women and to do justice to this often-neglected part of (art) history.

Ken jij vijf vrouwelijke kunstenaars uit de zeventiende eeuw? En hoeveel ken je er die vóór de twintigste eeuw leefden? De kans is groot dat het lastig is om hun namen te noemen. Waarschijnlijk is het makkelijker om vijf van hun mannelijke collega's op te sommen. Dat is ook niet gek, want in musea, in kunstgeschiedenisboeken en op veilingen zijn weinig vrouwelijke kunstenaars te bekennen. Uit onderzoek van Mama Cash bleek dat maar liefst 87 procent van de kunstwerken in Nederlandse musea van mannelijke kunstenaars is. In musea die kunst tonen van voor de twintigste eeuw is dit percentage zelfs nog hoger. Hoe kan dat? Waren er zo weinig vrouwelijke kunstenaars? Of is er iets anders aan de hand?

87% van werken in musea is van mannelijke kunstenaars.

In 1971 publiceerde kunsthistorica Linda Nochlin haar baanbrekende essay 'Why have there been no great women artists?', waarmee ze de kunstwetenschap voorgoed herdefinieerde. Lange tijd werd gedacht dat er geen grote vrouwelijke kunstenaars waren, omdat mannelijke kunstenaars simpelweg betere kunst maakten. Nochlin beargumenteerde daarentegen dat de afwezigheid van vrouwelijke kunstenaars juist werd veroorzaakt door sociale en institutionele barrières. Enerzijds waren er culturele noties van genderrollen die verhinderden dat vrouwen carrière konden maken. Anderzijds kregen ze tot ver in de negentiende eeuw geen

toegang tot (kunst)onderwijs of culturele instituties. Dit kwam deels door inhoudelijke bezwaren die betrekking hadden op de genderspecifieke rol van vrouwen, maar het had ook een praktische inslag. Mannen leerden tekenen door te oefenen op naaktmodellen. Voor vrouwen was het niet gepast om in dezelfde ruimte te zijn als naakte mensen. Zonder toegang tot middelen en instituties was het voor vrouwen moeilijk om kunstenaar te worden.

Toch waren er wel degelijk vrouwen die kunst maakten, sommige met groot succes. Maria van Oosterwijk behoorde tot de zeventiende-eeuwse top van stillevenschilders. Haar schilderijen werden voor gigantische bedragen verkocht onder de Europese adel. Onder anderen zonnekoning Lodewijk XIV, Engelse koning-stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary Stuart en keizer Leopold I van het Heilige Roomse Rijk hadden werken van haar in hun collectie. Ook Rachel Ruysch was een bekende schilder van bloemstillevens. Ze verbleef zelfs enige tijd aan het hof van keurvorst Johan Willem van de Palts in Düsseldorf. Van haar hand zijn zo'n honderd schilderijen bekend.

Als vrouwen al toegang kregen tot de artistieke wereld, dan was dat vaak binnen de decoratieve kunst of de wat minder hoogstaande kunstvormen. Deze genres genoten wellicht minder aanzien, maar waren alsnog erg geliefd én winstgevend. In de zeventiende eeuw was de knipselkunst bijvoorbeeld razend populair. Keizer Leopold betaalde 4.000 gulden voor een knipselwerk van

Johanna Koerten-Blok (1650-1715). Ter vergelijking: Rembrandt verdiende 1600 gulden met de *Nachtwacht*. Onder haar bewonderaars bevond zich een aantal vooraanstaande figuren, waaronder tsaar Peter de Grote.

Ondanks sociale en institutionele hindernissen waren er dus wel degelijk succesvolle vrouwelijke kunstenaars. Vaak kwamen zij uit artistieke gezinnen en kregen zij bij familieleden een opleiding. Hoe komt het dat we ze niet kennen? Deels heeft het te maken met het feit dat werk van de vrouwen vooral in huiselijke sfeer bleef en niet bewaard werd. Ook heeft de ontwikkeling van de kunstwereld een grote rol gespeeld. In deze wereld maakten voornamelijk mannelijke wetenschappers, critici en conservatoren de dienst uit. Zij bepaalden wat kunst was, wat het waard was om te bewaren, te kopen of tentoon te stellen. En dat was voornamelijk werk van mannelijke kunstenaars. Mannen werden eerder gezien als genie of groots kunstenaar dan vrouwen. Genderstereotypes en –vooroordelen spelen hier een grote rol.

Hoe komt het dat we geen vrouwelijke kunstenaars kennen?

Neem het werk van Judith Leyster. Ze leerde schilderen in het atelier van Frans de Grebber en later Frans Hals. Ze specialiseerde zich in genrestukken, taferelen uit het dagelijkse leven, en was vanaf 1633 het enige vrouwelijke lid van het Haarlemse schildersgilde. Het gilde was een genootschap waar kunstenaars

zich bij aansloten en dat was opgericht om hun rechten en belangen te beschermen. Leyster begon een eigen atelier en kon leerlingen in dienst nemen, wat vrij bijzonder was voor een vrouw in die tijd. Na haar dood raakte ze in de vergetelheid. Enkele van haar schilderijen werden ten onrechte toegeschreven aan Frans Hals. Als leerling was ze waarschijnlijk sterk door hem geïnspireerd, maar misschien speelden vooroordelen ook een rol. Kan het zijn dat er werd gedacht dat een vrouw die schilderijen niet kon hebben gemaakt?

Afb. 2: Judith Leyster, *De serenade*, 1629.
Bron: Collectie Rijksmuseum, Amsterdam,
<https://bit.ly/3playa5>.

In de hedendaagse kunstwereld zijn er ook financiële factoren die invloed hebben op de zichtbaarheid van vrouwelijke kunstenaars. Blockbuster-tentoonstellingen van bekende kunstenaars trekken veel bezoekers en leveren ook veel geld op. Voor musea zijn tentoonstellingen over Rembrandt daardoor aantrekkelijker dan exposities

over Rachel Ruysch. Hierdoor wordt de historische ongelijkheid vergroot en raken vrouwelijke kunstenaars steeds meer in de vergetelheid.

Volledig vergeten worden ze niet. De laatste jaren groeit de aandacht voor vrouwen in de museumwereld. In Rijksmuseum Twente is momenteel een tentoonstelling over Artemisia Gentilleschi en in het Drents Museum over Frida Kahlo. Maar een incidentele tentoonstelling is niet genoeg. Vrouwelijke kunstenaars waren en zijn geen uitzondering. Juist het feit dat ze prachtige kunst konden maken ondanks maatschappelijke hindernissen, verdient erkenning.

Het is tijd dat musea actie ondernemen. Als vooraanstaande culturele instituten hebben ze de taak om (kunst)geschiedenis te bewaren en met het publiek te delen. Lange tijd hebben ze voornamelijk aandacht gehad voor mannelijke kunstenaars en hierdoor een vertekend beeld gegeven van de geschiedenis. Die tijd is voorbij. Musea moeten structureel meer doen om het aandeel van vrouwelijke kunstenaars in hun collectie te vergroten. Vrouwen moeten ook zichtbaarder worden in de permanente presentatie van de collectie. 13% is niet genoeg. In het museum moet minder Rembrandt te zien zijn en meer Ruysch.

Dasja Zonneveldt studied Dutch language and literature, and History. She is interested in gender and colonial history. Currently, she is working at the Rijksmuseum and Centraal Museum as a Front Office employee.

THE POWER OF VIOLENT IMAGES

The Case of Emmett Till

Fig. 1: Emmett Louis Till - 1955. Source: University of Memphis Libraries , <https://bit.ly/3mL1E9W>.

Artemis Epiniki Christidi

In this article, Artemis E. Christidi examines the relationship between violent images, and social and political change. She does this by analyzing three crucial characteristics of violent images: evidence, emotion, and memory, and links those characteristics to the social and political responses they trigger. The article applies these characteristics to the 1955 lynching case of Emmet Till and the recent case of George Floyd to demonstrate the working of violent images.

Violent images - static or moving - can have a lot of power. Especially political power. A recent example of this is the recording of the modern-day lynching of George Floyd back in May of 2020. The roughly 10 minute video recording - captured by a bystander- of now ex-officer Derek Chauvin kneeling on George Floyd's neck, struggling to breathe, while the other officers are either helping Chauvin detain Floyd or are just standing by idling, shocked the world. The video acted as solid evidence of police brutality and racism in the United States. Once uploaded online, the recording went viral and sparked local, national, and international protests in support of the Black Lives Matter movement. Demonstrators called for justice for the victim and raised awareness of deeper issues, such as racial injustice and inequality and systemic racism. The incident and the subsequent protests resulted in wide-range changes within U.S. police departments, for example, banning the usage of chokeholds, as well as decreasing police funding, increasing transparency, legislating various police reforms, and that was only in the first two weeks since the start of the protests.¹⁰⁰ As protests continued, other regional, national, and international changes followed, such as the removal of racism and slavery, mostly

¹⁰⁰ "Brianna Keilar: You Are Watching America's Reckoning - CNN Video," CNN, June 11, 2020, <https://edition.cnn.com/videos/us/2020/06/11/cultural-shifts-george-floyd-death-keilar-crn-vpx.cnn>.

¹⁰¹ Deva Woody, "An American Reckoning" *Public Seminar*, accessed December 2, 2021, <https://publicseminar.org/essays/an-american-reckoning/>; Alex Thompson, "White America is reckoning with racism. It could

Confederate monuments, flags, and symbols. But also name and symbol adjustments of organisations and institutions deemed racially sensitive or stereotyping—for example, mascot and logo changes in schools. The murder of George Floyd captured on video is said to be a "world-historical moment" that "prompted a reckoning with racism".¹⁰¹ The New York Times described the protests in the aftermath of Floyd's murder as "the largest protests in the United States since the Civil Rights era".¹⁰²

With that in mind, this article analyses three crucial characteristics of violent images: evidence, emotion, and memory, and how these can trigger social and political responses. The article examines and compares the 1955 lynching case of Emmett Till with that of George Floyd. Both cases had a profound effect on American society and the population. Till's murder fuelled the civil rights movement, whereas Floyd's reignited the Black Lives Matter movement.

reshape 2020" *Politico*, accessed December 2, 2021, <https://www.politico.com/news/2020/06/09/white-voters-2020-biden-304804>.

¹⁰² Andrés R. Martínez, Tim Arango, "First Witnesses in Derek Chauvin Trial Testify About George Floyd's Death" *The New York Times*, March 29, 2021 ISSN 0362-4331, accessed November 29, 2021.

THE CASE OF EMMETT TILL

Emmet Louis Till was an African-American 14-year-old boy who was lynched in Mississippi in 1955 after being accused of offending a White woman, Carolyn Bryant, in her family's grocery store. Till was born and raised in Chicago, although during the summer break of August 1955, he visited some distant family relatives in Money, Mississippi. On the evening of August 24, Till, his cousin, and some local boys went to Bryant's Grocery and Meat Market to purchase candy. What exactly occurred in the grocery store between Till and Bryant is still a matter of dispute as the reports have been vastly inconsistent.¹⁰³ Some of the bystanders stated that Till flirted with Bryant, whereas others say that he 'wolf whistled' at her.¹⁰⁴ However, Bryant's version of events painted a different picture. According to her initial statement to her attorneys, Till grabbed her hand, asked her on a date, and called her 'baby'.¹⁰⁵ Yet, her trial testimony was much more extreme, as she essentially accused Till of sexual harassment.¹⁰⁶ We might never learn what actually happened in the grocery

store, but it is considered that somehow Till offended Bryant by breaching the social caste system of the Jim Crow era. It's important to emphasize that for a small town such as Money, even a simple whistle would have been regarded as unacceptable behavior for a black man towards a white woman.

A couple of nights after the incident, on August 26, Bryant's husband, Roy Bryant, and his half-brother, J.W. Milam, while armed, abducted Till from his uncle's house, heavily beaten and mutilated him beyond recognition before they shot him, tied a cotton gin fan (machinery equipment) around his neck and threw him in the Tallahatchie River.¹⁰⁷ Till's body surfaced three days thereafter, and was immediately returned to Chicago, upon the request of Till's mother, Mamie Till Bradley.¹⁰⁸ Till's mother was horrified by what was done to her little boy, and insisted on having a public funeral with an open casket. "Let the world see what I've seen," she told the funeral director.¹⁰⁹ Images of Till's disfigured and mutilated head circulated in the black press, with *Jet* magazine being the first to publish the photographs.¹¹⁰ The event eventually

¹⁰³ Most of the initial statements were later altered, whereas some were recanted altogether.

¹⁰⁴ Christine Harold and Kevin Michael DeLuca, "Behold the Corpse: Violent Images and the Case of Emmett Till," *Rhetoric & Public Affairs* 8, no. 2 (Summer 2005): 264.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Devery S. Anderson, "2: Mississippi Welcomes Emmett Till," in *Emmett Till: The Murder That Shocked the World and Propelled the Civil Rights Movement*, ed. Julian Bond (Jackson, Mississippi: University Press of Mississippi, 2017) Google Books, chapter 2.

¹⁰⁷ Hugh Stephen Whitaker, "A case study in Southern Justice: The murder and trial of Emmett Till," *Rhetoric & Public Affairs* 8, no. 2 (Summer 2005): 193-95.

¹⁰⁸ Hugh Stephen Whitaker, "A case study in Southern Justice: The murder and trial of Emmett Till," 195.

¹⁰⁹ Christine Harold and Kevin Michael DeLuca, "Behold the Corpse: Violent Images and the Case of Emmett Till," 273.

¹¹⁰ The issue with Till's death can be found here: <https://books.google.nl/books?id=W8EDAAA>

reached national news. Many of the newspapers condemned the crime and demanded prosecution of the accusers and justice for Till. The trial, which was segregated, took place in September of 1955. The all-white, all-male jury found the defendants not guilty, despite the fact that not a single person on the panel doubted that they were indeed guilty of murder.¹¹¹ Remarkably, Bryant and his half-brother confessed to the murder some years later, but were never prosecuted.¹¹² The murder case of Emmett Till became a cold case. Initiatives to re-investigate the murder have been carried out twice by the U.S. Justice Department, once in 2004 and again in 2017. However, no new evidence was found.¹¹³

Fig. 2: Mrs. Mamie Bradley, 1955. Source: University of Memphis Libraries, <https://bit.ly/3JBTrj>.

The pictures of Till's dead body put "a monstrous face on the most brutal extremes of American racial injustice".¹¹⁴ The images were widely distributed in the black press, whereas thousands of grievors were able to view his body during the open funeral. Till's disfigured face alongside images of him happy and alive, pictures of his mother anguished as her son's casket is lowered into the ground, as well as images of the segregated trial, and pictures of his

AM-BAJ&printsec=frontcover&hl=En&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

¹¹¹ Whitaker, "A case study in Southern Justice," 205, 210; Harold and DeLuca, "Behold the Corpse," 264.

¹¹² Harold and DeLuca, "Behold the Corpse," 265.

¹¹³ "Justice Department to Investigate 1955 Emmett Till Murder," U.S. Department of Justice (Press release), May 10, 2004, accessed

December 5, 2021, https://www.justice.gov/archive/opa/pr/2004/May/04_crt_311.htm; "Federal Officials Close Cold Case Re-Investigation of Murder of Emmett Till," U.S. Department of Justice (Press release), December 6, 2021, accessed December 6, 2021 <https://www.justice.gov/opa/pr/federal-officials-close-cold-case-re-investigation-murder-emmett-till>.

¹¹⁴ Harold and DeLuca, "Behold the Corpse," 265.

murderers walking free, all portrayed the indescribable reality and extent of America's bigotry.¹¹⁵

IMAGES AS EVIDENCE

One of the key characteristics of violent images is that they can serve as evidence of an occurrence.¹¹⁶ In other words, images legitimise an event; they make it real. The decision of Mamie Till Bradley to have an open casket and allow the distribution of the ghastly photos of her dead son's maimed face became indisputable evidence of racial hatred. Similarly, the video recording of Floyd's murder was widely distributed and quickly utilised as evidence of police brutality and racism.

While a violent image can make an event real, its meaning, or signification, derives from elsewhere. Generally, images on their own do not make sense instead they "gain [their] meaning in relation to other images and the personal and social assumptions and norms that surround us".¹¹⁷ Images, especially violent ones, need to be contextualised to gain meaning. The violent images of Till and Floyd were contextualized differently due to their distinct nature. Till's were static, frozen moments in time, they indicated the incident, whereas Floyd's recording captured it. The violent pictures of Till were not distributed alone but were accompanied by photographs of

him alive, happy, and well. Sometimes these photographs were also supplemented by images of his grieving mother. These additional photographs created the appropriate context for the American public to comprehend the extent of racial brutality and violence that young Till had suffered. As far as Floyd's recording is concerned, it was commonly distributed alongside a close-up portrait of Floyd. This supplementary photograph aided the viewers in visualising the victim's face, something that the recording generally lacked. This is because the video was not only taken from a distance; during the said recording, Floyd is primarily facing the ground as Chauvin is kneeling on his neck. Both for Till and Floyd, their violent images, as well as their proper contextualisation, acted as undeniable proof of America's entrenched racism.

Images, and especially violent ones, need to be contextualized to gain meaning.

IMAGES AND EMOTION

The second important aspect violent images have is that they evoke and generate emotions, such as sorrow and anger. Violent images can convey pain and distress far better than words.¹¹⁸ The emotional discomfort that violent images evoke is strongly related to the characteristic discussed above, serving

¹¹⁵ Unfortunately, the violent images of Emmett Till were unable to be published due to rights issues. Nonetheless, I do urge readers to look those images up.

¹¹⁶ Emmanuel Taïeb, "Should Images of Violence Be Shown?" Books & ideas, November

30, 2015, <https://booksandideas.net/Should-Images-of-Violence-be-Shown.html>.

¹¹⁷ Roland Bleiker, ed., *Visual Global Politics*, 1st ed. (London: Routledge, 2018), 16.

¹¹⁸ *Ibidem*, 12.

as evidence. It was mentioned that violent images need to be contextualised in order to be comprehended. This works on the emotional level, with the ‘identifiable victim effect’. For that, generally, close-up portraits are utilised. Such images are more likely to generate compassion than, for example, group photographs which can spawn emotional distance between the subjects depicted and the viewers.¹¹⁹ The identifiable victim effect is employed in both cases. Alongside Till’s and Floyd’s violent images, there is usually a portrait of the victim. This creates the perception of familiarity with the victim, and makes us, the viewers, want to act.¹²⁰

Additionally, although this applies only to Till, the emotional impact of violent images is stronger when a child or animal is under attack.¹²¹ This is because adults generally view them as innocent casualties. Martin Luther King frequently referred to Till’s brutal and unjustifiable murder in his civil rights speeches. And he usually reminded the audience of Till’s young age. In one of his speeches, Martin Luther King asserts: “We can never be satisfied as long as our children are stripped of their adulthood and robbed of their dignity”.¹²² While King does not

specifically mention Till, it was not needed. The audience would have known who King was referring to. However, in another speech which discussed racial injustice, given at a 1963 Mother’s Day sermon, King mentioned Till’s tragedy and referred, once again, to his young age: “You have seen it [racial injustice] in the crying voice of a little Emmett Till screaming from the rushing waters in Mississippi”.¹²³ Martin Luther King utilized Till’s widely known story to induce emotional discomfort and anger, in hopes of mobilizing African-Americans, and highlighting the need for change.

Rosa Park was deeply affected by the macabre photographs of Till.

IMAGES AND MEMORY

The third characteristic of violent images relates to memory. We are better able to understand and remember key incidents through images, than through verbal descriptions.¹²⁴ This, in combination with the two aforementioned characteristics, emotion and evidence, results in violent images becoming imprinted in our

¹¹⁹ Ibidem, 13.

¹²⁰ Karen E. Jenni and George Loewenstein, “Explaining the Identifiable Victim Effect,” *Journal of Risk and Uncertainty* 14 (1997): 237.

¹²¹ Bleiker, *Visual Global Politics*, 13.

¹²² Martin Luther King, “Speech at the March on Washington for Jobs and Freedom,” August 28, 1963, found at Sameer Rao, “Emmett till Was Lynched on This Day in 1955. Martin Luther King Jr. Told the World about His Dream 8

Years Later.” Colorlines, August 28, 2017, <https://www.colorlines.com/articles/emmett-till-was-lynched-day-1955-martin-luther-king-jr-told-world-about-his-dream-8-years>.

¹²³ Martin Luther King, “Speech at Mother’s Day sermon,” May 12, 1963, Atlanta, in Richard Lischer, *The Preacher King: Martin Luther King Jr. and the Word that Moved America* (New York: Oxford University Press, 1995), 285.

¹²⁴ Bleiker, *Visual Global Politics*, 4.

minds. The brutal photograph of Till had this effect. To illustrate, one hundred days after Emmett’s murder, on December 1, 1955, Rosa Parks refused to give up her seat to a white passenger on a public bus in Montgomery, Alabama. Rosa Parks later stated that her decision to not give up her seat was driven by the image she vividly remembered of Till’s disfigured remains.¹²⁵ Park was deeply affected by the macabre photographs of Till. They made her take a stance that developed into the renowned Montgomery Bus Boycott. The bus boycott, a year-long strife, became a massive win for the Black community. It not only ended bus segregation in Alabama, but the practice was also ruled as unconstitutional by the U.S. Supreme Court.¹²⁶ This became a significant step in elapsing racial segregation in the U.S. which was one of the core concerns of the civil rights movement. With time the story of Emmett Till became incorporated into African-American folklore tradition. It developed into an educational tool that was passed on from generation to generation to teach and remind African-Americans about the dangerous and deadly side of racism.¹²⁷ Till became an icon of the civil rights movement, countless books, documentaries, and articles have been written about the dreadful and violent story of little Emmett Till. His photographs played an important role in

transforming the event into a collective memento.

Fig. 3: Mural dedicated to George Floyd, Berlin. Source: pexels.com, <https://bit.ly/32zCbCv>.

For the case of Floyd, the video recording not only generated a series of protests throughout the country and globe, Floyd also became the face of the Black Lives Matter protests. Murals and graffiti dedicated to Floyd, with signs such as “I can’t breathe” or “No Justice, No Peace” and “Say his name”, have been emerging all over the world. Such street art is vital in keeping Floyd’s memory alive and accessible. For both Till and Floyd, the visual representation of these racial hate crimes aided the public in remembering and embracing the incidents, instead of sweeping them under the rug, acting as if they had not occurred.

¹²⁵ Jeffrey Haas, *The Assassination of Fred Hampton* (Chicago: Chicago Review Press, 2011), 17.

¹²⁶ “Montgomery Bus Boycott,” The Martin Luther King, Jr., Research and Education Institute, Stanford University, May 30, 2019,

<https://kinginstitute.stanford.edu/encyclopedia/montgomery-bus-boycott>.

¹²⁷ Harold and DeLuca, “Behold the Corpse,” 276.

CONCLUSION

Violent images capture the unimaginable. They are the irrefutable evidence of an event. When contextualized, they become intelligible, and in turn can generate strong emotions, for example anger and sadness. Their severity allows them to become engraved in our personal and collective memories. Seeing is believing, understanding, feeling, and remembering, and all of these lead to action. Emmett Till and George Floyd perished seventy years apart, albeit for the same reasons, white terrorism and racial hatred. Their images shocked the American population and international audiences alike. The responses to these violent images provoked social and political changes. The civil rights movement resulted in a number of legislated advancements for people of color. For example, racial segregation was ended, as was disenfranchisement, meaning that black people were given the right to vote. Similarly, the Black Lives Matter movement has achieved quite a lot of change since its resurrection with the murder of George Floyd. Alterations have mainly been focused around battling systemic and institutionalized racism, for example, banning or changing controversial forms of symbolism. As showcased, violent images are powerful forces and have the ability to change both society and politics.

Artemis E. Christidi has attained a bachelor's degree in History at Utrecht University. During her bachelor's she specialized in Cultural History, and took the minor Youth Studies. Currently, she is studying Museum Studies at the University of Amsterdam.

THE BLACK WOODSTOCK

Een vergeten festival in beeld gebracht

Dirk Hooijer

Gerecenseerd werk:

Ahmir Thompson, *Summer of soul*. Onyx Collective, 2021.

Musa Jackson was erbij, in 1969. Het Harlem Cultural Festival. Maar pas nu hij de beelden terugziet, 52 jaar later, weet hij zeker dat hij het zich goed herinnert. Hoe bijzonder het was. De tranen rollen over zijn wangen als hij het optreden van Stevie Wonder terugziet. ‘Ik wist dat ik niet gek was - maar nu weet ik het écht zeker!’ Het festival heeft lang in de vergeetput gezeten. Maar nu onttrekt Ahmir Thompson ze aan de vergetelheid. In het regiedebuut van deze zwarte muzikant zien we de beelden van ‘the Black Woodstock’ voor het eerst: ‘Summer of Soul’.

Het Harlem Cultural Festival verwierf een stuk minder legendarische status dan het Woodstockfestival in datzelfde jaar. En dat terwijl het qua bezoekersaantal niet veel onderdeed: er kwamen 300.000 mensen op af, verspreid over meerdere weekenden. De reden dat het onbekend bleef, lag voornamelijk aan een ander feit: iedereen op het festival was zwart, zowel artiesten als bezoekers.

In de documentaire wordt duidelijk hoe belangrijk dit festival was voor de zwarte gemeenschap. De jaren zestig was voor deze groep een bewogen decennium. In 1968 was Martin Luther King vermoord, drie jaar daarvoor Malcolm X. De Vietnamoorlog vergrootte de onvrede. Het gevoel te moeten vechten voor een land waar de ongelijkheid zo groot was plus de vele (zwarte) soldaten die daar omkwamen zorgde voor rellen in Harlem, de zwarte wijk in New York. De zwarte gemeenschap raakte verdeeld tussen degenen die geweld propageerden en die het afkeurden. Een festivalbezoeker die terugblijkt speculeert dat het festival bedoeld was om te voorkomen dat de stad platgebrand zou worden. Inderdaad was het die zomer rustiger in Harlem. Sterker nog: 1969 wordt aangeduid als het jaar van de ‘zwarte revolutie’. Als het jaar waarin ‘de neger stierf en de zwarte man werd geboren’, zoals Al Sharpton, politiek activist, het verwoordt. Het festival was een onderstreping en een aanmoediging van zwarte trots.

Het festival was een onderstreping van zwarte trots.

Op een knappe manier wordt de muziek verbonden aan de geschiedenis van de zwarte gemeenschap in Amerika in de jaren zestig. Muziek was voor deze groep ontzettend belangrijk. Artiesten als Nina Simone konden uitdrukken wat zwarte mensen voelden. ‘Ze zong ergens op een toon tussen hoop en rouw. Het definieerde een hele generatie, want in haar stem hoorde je onze pijn, maar ook ons verzet,’ vertelt Al Sharpton. De film is dynamisch doordat archiefbeelden worden afgewisseld met livemuziek en nieuwe interviews. De regisseur heeft logischerwijs keuzes moeten maken in welke gebeurtenissen hij laat zien. Wat hij vooral duidelijk wil maken is wat de sentimenten onder de zwarte bevolking waren. Door dit perspectief weet hij dat heel invoelbaar te maken.

Wat de precieze reden is dat de beelden zo lang in de kast zijn blijven liggen, wordt niet helemaal duidelijk. Wat mij betreft is wel duidelijk dat we blij mogen zijn dat ze nu eindelijk onder het stof vandaan zijn.

Afb. 1: Woodstock vinyl. Bron: Unsplash.com

VANUIT DE NEVELEN VAN DE GESCHIEDENIS TOT MENSEN VAN VLEES EN BLOED

Dasja Zonneveldt

Gerecenseerd werk:

Suze Zijlstra, *De voormoeders: een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis*. Ambo | Anthos, Amsterdam, 2021. 320 pagina's, €24,99.

Hoe schrijf je geschiedenis over mensen die niet in de archieven te vinden zijn? In *De voormoeders* gaat Suze Zijlstra op zoek naar de verhalen van de vrouwen uit haar familie. Ze beschrijft de levens van haar Europees-Aziatische voormoeders vanaf 1700. Deze verhalen plaatst ze in een bredere context van de positie van Europees-Aziatische vrouwen in Nederlands-Indië. Ze schijnt hierdoor licht op een relatief onbekend en onderbelicht onderdeel van de geschiedenis van de voormalige Nederlandse kolonie.

Zijlstra laat in haar boek zien welke positie Europees-Aziatische vrouwen innamen in de maatschappij. Er bestond een duidelijke, raciale sociale orde. Hoe Europeeser iemand was, hoe hoger diegene stond in de maatschappelijke hiërarchie. Aziatische of 'inlandse'

vrouwen hadden vrijwel geen rechten. Europese mannen konden kinderen verwekken bij hun Aziatische bediendes annex geliefden, ook wel *njai* genoemd. Pas als mannen hun kinderen erkenden, kregen ze bescherming en rechten. Europees-Aziatische vrouwen kregen daardoor niet alleen te maken met grenzen die hen werden opgelegd op basis van hun gender, maar ook hun afkomst.

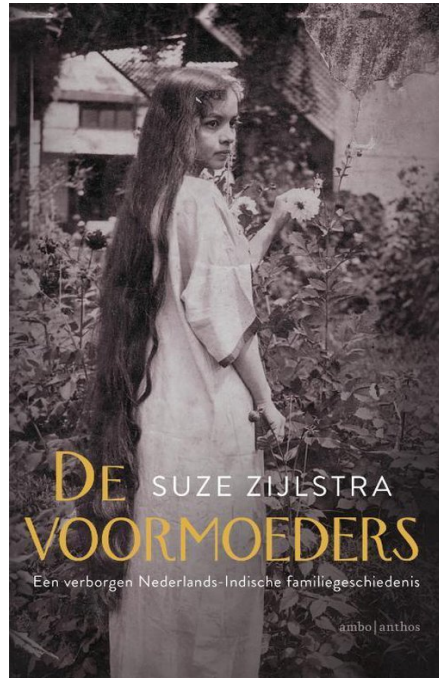
Hun lagere status in de maatschappij bemoeilijkt ook Zijlstra's zoektocht. Dit komt door het niet-neutrale karakter van archieven. Slechts een kleine groep bepaalt wat er in vastgelegd en bewaard wordt. Hierdoor is er veel te vinden over mannen, maar weinig over vrouwen. Dat geldt des te meer voor vrouwen met een Aziatische of Europees-Aziatische achtergrond. De archieven zwijgen bijvoorbeeld over Betjie, een van haar vroegste Aziatische voormoeders en de

huisslavin van een hoge VOC-functionaris. Het is niet duidelijk of ze daadwerkelijk zo heette, waar ze vandaan kwam en wat haar precieze relatie was met de vader van haar kinderen. Ondanks het gebrek aan archiefmateriaal slaagt Zijlstra erin om een overtuigende en meeslepde geschiedenis te schrijven van Betjie en andere voormoeders. Ze onderzoekt kranten, registers, archieven en geluidsopnamen. In het boek schrijft ze veel vanuit zichzelf en reflecteert ze op haar bronnen. Soms speculeert Zijlstra over de levensloop van de vrouwen, waarbij ze zich baseert op secundaire literatuur. Soms moet ze toegeven dat ze niet genoeg weet.

Haar persoonlijke perspectief maakt het boek bijzonder.

Dit persoonlijke perspectief maakt het boek bijzonder. Zijlstra neemt in haar boek niet de rol aan van afwezige verteller, maar reflecteert veel op het leven van haar voormoeders en haar eigen zoektocht. Zo vertelt ze dat ze zelf naar Indonesië is gegaan om het land te ervaren en vervlecht ze anekdotes over haar overgrootmoeder met archiefonderzoek. Haar betrokkenheid bij haar familieleden zorgt ervoor dat ze veranderen van schimmen uit de nevelen van de geschiedenis in echte mensen. Daarnaast zorgt het er ook voor dat ze een stapje extra zet in haar onderzoek. Ze laat zich niet tegenhouden door gaten in archieven, maar zoekt steeds verder. Naarmate het verhaal vordert, neemt de kracht van deze persoonlijke invalshoek toe. Het hoogtepunt hiervan vormt het laatste hoofdstuk, waarin ze

over haar eigen ervaringen vertelt. Haar persoonlijke band met deze geschiedenis en haar uitstekende spoorwerk maken *De voormoeders* een boeiend boek dat de lezer anders laat kijken naar de Nederlands-Indische geschiedenis.

Afb. 1: *De voormoeders: een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis*. Bron: Ambo/Anthos, Amsterdam, 2021, <https://bit.ly/3EPLTK>.

VRIJDENKERS

Van Spinoza tot nu

Famke Telman

Gerecenseerd werk:

Tentoonstellingen: Amsterdam Museum, Marieke van den Doel, Nathalie Faber, Imke Ruigrok, Margriet Schavemaker & Jörgen Tjon a Fong, *Vrijdenkers: van Spinoza tot nu*.

In het Amsterdam Museum is sinds september 2021 de tentoonstelling *Vrijdenkers: van Spinoza tot nu* te zien. De tentoonstelling is opgezet in samenwerking met het Humanistisch Verbond, dat dit jaar in het licht van diens verjaardag 75 jaar vrijheid viert. De expositie tracht antwoord te geven op de vraag: wat is vrijheid? Bezoekers maken een reis door de tijd langs grote vrijdenkers uit de geschiedenis en bewegingen van vrije geesten, dwarsdenkers en activisten.

De reis begint bij de humanisten in de vijftiende en zestiende eeuw, die in de tentoonstelling worden aangeduid als de intellectuelen van de vroegmoderne tijd. Ook Benedictus de Spinoza komt, hoe kan het ook anders, vrij snel aan bod. Wanneer je de verschillende zalen doorloopt, die mooi zijn ingericht met afbeeldingen, veel teksten en vitrines gevuld

met oude boeken en andere voorwerpen, kom je uiteindelijk uit bij de eenentwintigste eeuw. In de zaal gewijd aan de eeuw waarin wij vandaag de dag leven, hangen foto's van de vrijdenkers van nu. Dwarsliggers en historische protesten worden tijdens de tentoonstelling toegejuicht, maar gelukkig worden er ook kritische kanttekeningen geplaatst bij bekende vrijdenkers. Zo pleitte Multatuli voor een humaner kolonialisme, niet voor de afschaffing ervan, en gaf Aletta Jacobs tijdens een reis door Afrika blijk van koloniale opvattingen.

Dwarsliggers en historische protesten worden tijdens de tentoonstelling toegejuicht.

Het museum, dat voor studenten gratis toegankelijk is, heeft met de vrijdenkerstentoonstelling iets moois neergezet. De verhalen op de borden zetten aan tot nadenken en dat is ook precies het

doel. Wanneer je het einde van de tentoonstelling nadert kun je breken met eigen gedachtes die belemmeren in het vrije denken en in de laatste zaal kunnen bezoekers hun ideeën over vrijheid kwijt. Dit zorgt ervoor dat een wandeling door de zalen van de tentoonstelling niet alleen aanzet tot denken, maar ook ruimte biedt voor interactie. Bij de ingang van het museum is een gratis audiotour beschikbaar, waarop curators van de tentoonstelling te horen zijn. Daarnaast horen we verhalen van personen die te linken zijn aan de besproken bewegingen. Zo horen we Sylvana Simons uit het speakertje klinken bij de verzetshelden tegen het kolonialisme en zijn er in de audiotour gesprekken te beluisteren met kunstenaars die aan de tentoonstelling hebben bijgedragen.

Het onderwerp vrijdenken is lastig begripbaar, want wanneer is iemand een vrijdenker? Welke stemmen moeten in het eindeloze verhaal rondom vrijdenken gehoord worden? Van de vrouwenbewegingen die opkwamen in de late negentiende eeuw tot de verhalen van Pim Fortuyn en Ayaan Hirsi Ali in het begin van deze eeuw: er is een goede poging gedaan om vrijdenken in de meest brede zin van het woord te vatten. Toch is het onmogelijk om in een paar zalen aan alle verhalen aandacht te schenken. Desalniettemin stuurt het Humanistisch Verbond bezoekers tijdens deze tentoonstelling op een mooie reis door de geschiedenis van het vrijdenken en na het verlaten van het museum heeft het absoluut stof tot nadenken gegeven.

De tentoonstelling Vrijdenkers: Van Spinoza tot nu is nog te bezichtigen in Amsterdam Museum in Amsterdam tot en met 27 februari 2022.

Afb. 1: Spinoza zaal in de Vrijdenkers Tentoonstelling. Bron: Amsterdam Museum.

